

40-279

T. C.
MAARİF VEKİLLİĞİ
Ana Programa Hazırlıklar
Seri: B, No. 5

Albert Malche

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ HAKKINDA RAPOR

1939
İSTANBUL
DEVLET BASIMEVİ

A.C.
196
5

Albert Malche

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ HAKKINDA RAPOR

T. B. M. M.
70-279
700578

B. M. M.	
Kütüphane	
Es. No. :	1941-1385
Remiz :	A.C 196

5

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ FASIL

Anketin mahiyeti	1 - 4
----------------------------	-------

İKİNCİ FASIL

İstanbul Darülfünunu halî hazırının tetkik ve tahlili	4 - 23
---	--------

ÜÇÜNCÜ FASIL

İcrası icap eden ıslahat	23 - 38
1. — Liselerde Garp lisanları tedrisatı	26
2. — Enebi lisanları Lektörleri	28
3. — Birinci sene sonunda lisan imtihanları	29
4. — Türkçe neşriyat	30
5. — Kütüpane teşkilâtının merkezileşmesi ve randımanlarının çoğalması	31
6. — Tedris usullerinin tebdili	33
Mesai teşkilât ve tanzimatı	38 - 58
7. — Heyeti Talimiye'nin tarzı tayini	38
8. — Fakülte başına heyeti talimiye kadroları	41
9. — Tıp Fakültesi'nin nakli	44
10. — Mülkiye mektebinin nakli ve icap edecek tahavvülât	46
11. — Fakültelere müteallik bazı hususî meseleler	47
12. — Talebelerin hayatı	52
13. — Darülfünunun harıçteki tesir ve hizmetleri	55
14. — Umumi Darülfünun Dersleri	55
15. — Tatil dersleri, Arkeoloji tenezzühleri, Kongreler	56
16. — Türk Darülfünunu Mecmuası	56
17. — Millî Fünun, Edebiyat ve Güzel San'atlar Akademisi	57
Netice	58 - 59

Maarif Vekilliği, kültür reformumuz hakkında Millî Şeflerin direktiflerle Türk ve ecnebi mütehasşsaların raporlarını ve muhtelif memleketlerin kültür teşkilâtı hakkındaki etütleri seri halinde neşre karar vermiştir.

(A) serisini, Ebedî Şef Atatürk'ün ve Millî Şef İsmet İnönü'nün muhtelif tarihlerdeki nutuklarında Maarife dair verdikleri direktifler teşkil edecektir.

(B) serisinde intişar edecek olan ecnebi mütehasşs raporları şunlardır:

1 — 1924 te memleketimize gelen Amerikalı Profesör John Dewey'in iki raporu;

2 — 1925 te gelen Alman Ticaret ve Sanayi Nezareti Müşaviri Kühne'nin teknik tedrisata dair raporu;

3 — 1927 yılında gelen Belçika Teknik Tedrisat Mütehasşsılarından Omer Buyse'in yeni açılacak ertik ve teknik okullar hakkındaki raporları ve teklif ettiği programlar;

4 — Bir müddet Ankara Maarif Cemiyeti Mektebinde çalıştıktan sonra 1934 te Vekillik tarafından mekteplerimizde tetkikata memur edilen Amerikalı Mütehasşs Mis Parker'in raporları;

5 — Üniversite ıslahatı için 1932 yılında memlekete davet edilen İsviçreli Mütehasşs Profesör Albert Malche'in raporu;

6 — 1933, 1934 yıllarında Türkiyede geniş mikyasta iktisadî bir tetkik yapan ve Walker D. Hines, Brehon Somervell, O. F. Gardner, Edwin Walter Kemmerer, C. R. Whittlesey, W. L. Wright Jr. Bongt Wadsted, Goldthwaite H. Dorrr, H. Alexsandre Smith, Vaso Trivanovith'den mürekkep olan Amerikan Heyeti raporunun Maarife teallûk eden kısmı.

(C) serisi, teşkilâtımıza bağlı Türk ve ecnebi mütehassısların memleket dışında ve içindeki kültür etütlerine ve lâyhalarına tahsis edilmiştir.

(D) serisinde muhtelif memleketlerin Maarif teşkilâtları hakkında etütler çıkacaktır.

(E) serisini muhtelif vekilliklerden Maarife teallûk eden meseleler hakkında gelmiş olan mütalealar teşkil edecektir.

Kültür müesseselerimizin Kemalist rejimin kurucu prensiplerine dayanarak cezrî bir şekilde hayatileştirilmesi, terbiye ve tedris çalışmalarının her şeyden evvel memleketin bugünkü ve yarınki kültürel, endüstriyel ve ekonomik ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir mahiyet alması ve okullarımızdan çıkan gençlerin yeni teknik ve hayat şartlarını kavrayarak muhitlerinde verimli ve faydalı birer vatandaş haline gelmeleri, kültür gelişmesinin devamlı şekilde takip edilecek bir ana programa bağlanmasile mümkündür.

Bu program hazırlanırken Millî Şeflerin direktifleri, Cümhuriyet Halk Partisinin ve Hükûmetin programı, hareket noktalarımızı ve amaçlarımızı tayin edecektir. Çalışmalarımızda Türk ve ecnebi mütehassıs raporlarından yardımcı materyel olarak istifade olunacaktır.

Ankara: 1 - II - 1939

Maarif Vekili
Hasan - Âli Yücel

BİRİNCİ FASIL

Anketin mahiyeti

Darülfünun meselesi Türkiyede yeni bir mesele ve dava değildir. Hattâ müzmin bir mahiyet almıştır. Bu bapta sistematik bir şekilde malûmat aramamış olmakla beraber, bu dava hakkında bir hayli zamandanberi, bir kısmı oldukça hararetli, münakaşalar vukua geldiğinden ve müteaddit projeler vücade gelmiş bulunduğundan kolayca haberdar oldum.

(Milliyet) 1 mayıs 1930 tarihinde ve o vakit Maarif Vekili bulunan Cemal Hüsnü Beyefendi tarafından teklif edilmiş ıslahat projesi münasebetile harice talebe göndermek imkânını tetkik etmişti. 5 mayıs tarihli (Politika) gelecek sene ve bilâhare bu sayede darülfünunu ıslah etmek için bir proje yapılmasını muhtemel olarak ilân ediyordu. 17 teşrinievvel 1930 tarihli (Cumhuriyet) ve 22 tarihli (Son Posta), heyeti talimiyenin bir kısmı hakkında oldukça ciddi ithamlar serdetmekte idiler. Ve nihayet (fakülte mi mektep mi?), (statik mi dinamik mi?) serlevhalı ve tarihçe muahhar makaleler, darülfünunu daha iyi bir hale getirmek için bir şey yapmak icap ettiği hakkında oldukça umumî bir kanaat bulunduğunu göstermektedir. 18 kânunusani 1932 tarihinde Başvekil Hazretlerinin bana lûtufta bulunduğuna şükretmek ve bunu müteakıp Maarif Vekili Beyefendi ile vaki mülâkatlarımdan aynı hissi aldığımı söyleyebileceğime kailim. Esasen vürudum akabinde darülfünun-~~emini~~ emini, biraz sonra da fakülte reisleri ve kendileriyle görüştüğüm profesörler, darülfünunun nef'i namına vücade getirilecek ıslahat ve tekâmüle hizmet ve muavenet hususunda kuvvetli temenniyatta bulunduklarını bilâistisna ifade ettiği, hattâ Hukuk Fakültesi bir müddettenberi bir projenin tettebbüü ile meşgul olduğunu söyledi ve nazarı dikkate almak üzere derhal bu projeyi isteyip gördüm.

Bu müsait muhit içinde başlayan anketin arz eylediği safahat berveçhi-âtidir:

Vaziyeti en objektif bir şekilde ve evvelden edinilmiş hiçbir fikir beslemeden görüp tetkikle işe giriştim.

Fakülteleri, kliniklerini, lâboratuarlarını, seminerlerini ve kütüphanelerini ziyaret ettim. Bu ziyaretler esnasında, fakültelerin, edebiyata merbut tırkiyat, fenne merbut elektro-mekanik enstitülerini ve tıbbı merbut Dişçi ve Ec-

zacı mektepleri gibi merbutatını da ihmal etmedim. Aynizamanda emin, fakülte reisleri, kürsü sahibi profesörler, agreje ve asistanlarla müteaddit muhavere-lerde bulunmak suretile de vesaik topladım. Bundan başka, fikirleri alelekser birbirine çok zıt olan sabık profesörler, meb'uslar, her vadide ve her çeşit münevver ve malûmatlı kimselerle de görüşerek malûmat cemettim.

Ayrıca birtakım derslerde, konferanslarda, seminerlerdeki, lâboratuvarlardaki, klinik ve polikliniklerdeki mesaide hazır bulundum.

Mahiyet ve mesaileri itibarile darülfünunla münasebetleri olan Şişli Çocuk Hastanesini, Cerrahpaşa, Haseki, Gureba hastanelerini, Bakırköy Emrazı Akliye Hastanesini, Hilâliahmer Hasta Bakıcı Mektebini tetkik ettiğim gibi Muallim Mektebini, Ticaret Mektebi, Mülkiye Mektebi gibi âli mektepleri ziyaret ettim. Bunlara Orman Mektebi Âlisi ile Sanayi mektebini ilâve ederim.

Ve nihayet talebenin lise tahsili vasıtasile ihzarı meselesi kendiliğinden karşıma çıkmakla, Galatasaray, İstanbul Pertevniyal liselerini ve iki hususî liseyi, Feyziati lisesi ile Robert Koleji ziyaret ettim.

Bu bahse, idarî fevaidi mucip olabilecek bir noktayı ilâve edeceğim. Darülfünunun garbinde bulunan bazı metruk inşaatı tetkik ettim. Bu mahalde pek vasi arsalar, fazla masarîf ihtiyar etmeden tamir edilebilecek binalar, ve binaenaleyh birçok teşkilâtı birleştirebilmek hususunda pek aşikâr imkânlar mevcut bulunmaktadır.

Mart ayındaki gaybubetim esnasında, tetkikatımı teshil için sual listesini leffen takdim eylediğim bir anket yapmasını emanetten rica eylemiştim.

Avdet ederetmez, ihzar edilmiş olan cevapları okudum. Maamafih, 15 rakamının tazammun eylediği suallerin cevaplarını ihzar hususunda bazı müşkülât hissedilmiş olduğu ve diğer taraftan, bir darülfünun hakkında bir mütehassıs tarafından bu darülfünunun talebesini görmeden yazılmış bir raporda kabili tasavvur bir şey olamayacağı için, bütün fakültelerin kız ve erkek talebesile görüşmeğe bir hayli gün tahsis ettim. Sade, daha evvelki ziyaretlerim esnasında kendileri vaki mükâlemelerim beni tenvir eylemiş olduğundan, Tıp Fakültesi talebesile bu sefer görüşmedim. Bu muhavere için tahsillerinin sonuna gelmiş olup bu sümestir nihayetinde son imtihanlarını geçirecek olan gençleri intihap ettim. Bu şifahî cevapların mahzuru, bunları ancak muhtasar bir surette not edebilmiş oluşumdur ki, bundan dolayı, elde ettiğim malûmat tahrîrî cevaplardan alınmış malûmat ve kanaatten daha fazla kabili münakaşa bir mahiyette kalmıştır. Buna mukabil de, talebelere tarzı hayatları, malî vaziyetleri, serbest zamanları, darülfünuna girmeden evvel taşra veya İstanbuldaki hazırlanışları gibi sual listesinin mevzuababs eylemediği birçok şeyler hakkında izahat verdirmek mümkün olmuştur.

Elde ettiğim malûmatın vüs'at ve tenevvüüne rağmen, Türkiyede Darülfünun meselesi hakkında dört ay içinde tam bir vukuf iktisap etmiş olmak davasına kalkışmadığımı beyan eylemeğe borçluyum. Buna tahsis edilmiş olan zaman, tettebbüatıma bir had koymuş bulunuyordu. Berndeki Türkiye Sefiri son mühlet olarak 1 haziranda tetkikatımın ikmal edilmiş olması icap ettiğini söylemişlerdi. Binaenaleyh, Türkiyede defaat ile mevzuubahs ve tetkik olmuş adde edilen meselelerden bahsetmekliğim mümkündür. Verdiğim malûmatta ve hükümlerde hatalar işlemekliğim kabildir. Bunları, hata gösterildiği anda tashiha müheyyayım. Maamafih, heyeti umumiyesi itibarile görüşlerimin hakikate tevaful ettiğine kanaatim ve yapacağım tekliflerin bu memlekette yüksek tahsilin terakkisine hizmet eyleyeceğine pek kuvvetli bir ümidim vardır.

Eğer istikbal bu hissın aldanmadığını hissederse, bu hususta bana hiçbir şeref hissesi mal edilmemesini rica ederim. Bunu, hariçten gelmiş olduğum için mesele ve davanın heyeti mecmuasını evvelden zihnime yerleşmiş hiçbir kanaat bulunmaksızın karşılamış olmaklığıma medyunum. Sahibi salâhiyet makamlar çalışmak ve tetkik etmek hususunda bana en büyük imkânlar verdiler. Her tarafta kıymetli yardımlar buldum..

İKİNCİ FASIL

İstanbul Darülfünunu hali hazırının tetkik ve tahlili

a) Vazifesinin güçlükleri:

Askerlik, idarei dahiliye ve maliye cihetinden tensikat ve teşkilâtı lâzimesini vücade getirmiş olan yeni Türkiye, hars noktasından teşkilâtını da ikmal etmek ihtiyacını hisseylemektedir. İstanbul Darülfünununun memleketin fikir ve hars merkezi olmak itibarile azamî menfaat temin etmesi icap ettiği kanaatini, haklı olarak perverde eyliyor.

Bu yüksek mektebin, Avrupadaki mümasillerinden daha müşkül şerait içinde çalışmakta olduğunu teslim eylemek lâzımdır. Talebelerinin, henüz harp nesline mensup bulunmaları hasebile, fazla heyecan ve vak'a ile dolmuş bir çocukluğun ve bazan nakıs bir orta tahsilin tesirleri altında bulunduklarını profesörler söylüyorlar. Talebe seviyelerinin, okudukları lisanın veya vilâyetin mahiyetine göre de çok değiştiğini söylemektedirler.

Darülfünunun kendi bünyesinde de oldukça sık tahavvülât olmuş ve ıslahat projeleri vücade gelmiş bulunduğundan, heyeti talimiyenin teennî ve intizar vaziyetinde kaldığı söylenebilir. Bu suretle, teşkilât ve usul meselelerinin müzakere ve intacına girişilememektedir. Ve muhtelif fakültelerin tedrisatında, bu noktai nazardan büyük şahsiyet farkları bulunduğu muhakkaktır.

Bundan başka iki noktayı daha kaydetmek lâzımdır.

Taşradan gelmiş olan bazı talebe, okuma hayatlarını çok işkâl eden bir muzayeka hali içinde yaşamaktadırlar.

Cümlesi için de bir meselei mahsusanın halli icap etmektedir: Türkçede ilmi neşriyat kâfi derecede mevcut değildir ve ecnebi eserlerini okuyup bihakkın anlamağa muktedir talebe miktarı azdır. Bundan dolayı, iktisabı malûmat için ellerindeki vasıta yalnız ders takrirleridir. Pek büyük bir ehemmiyeti haiz bulunan bu nokta bilâhare tafsilât ile teşrih ve münakaşa olunacaktır.

İstanbul Darülfünunu hakkındaki fikirlerimi ve kanaatlerimi samimî bir hissi muhabbet fakat kat'î bir bitaraflıkla, ve pek açık bir lisan kullanarak teşrihe başlarken, sarf ettiği gayret ve mesaiyi teslim ve bunların büyüklüğünü takdir ettiğimi tasrih eylemek isterim.

1927-1928 senei tedrisiyesinde, tarihçesi, teşkilâtı ve idaresi hakkında darülfünün bir broşür neşreylemiştir. Bunda yazılı olup o zamandanberi de-

gişmemiş bulunan noktalara avdet etmiyeceğim. Yalnız haklarında müfit mütealemler serdeylemek mümkün bulunan noktalar tetkik edilecektir.

b) Darülfünunun hukukî vaziyeti:

15 muharrem 1338 tarihli kanun darülfünuna muhtariyeti ilmiye ve maneviye bahşeylemiştir, ve tahsili âli için, bu pek makul ve mutlak surette elzem bir hattıharekettir.

21 nisan 1924 tarihli kanun darülfünunun muhtariyeti idariyesini tesbit ve tasdik eylemiştir. Darülfünun, istikraz aktinden gayri bilûmum muamelâtı kanuniye malûmeyi bizzat icra edebilen bir şahsiyeti hükmiyedir. 1925 nisan tarihli bir nizamname, salîfüzzikir iki kanunu ikmal eylemiştir.

İşbu kanunların temin ettiği vaziyeti hükmiyeye, darülfünun pek bağlı ve taraftar görünmektedir. Maamafih, mezkûr vaziyeti hükmiye, kendisinin tam bir istiklâle malik bulunduğunu ifade etmemektedir. Hükûmet, Büyük Millet Meclisi, Vekâlet, Talim ve Terbiye Meclisi ve Yüksek ve Meslekî Tedrisat Umum Müdürlüğü idaresine müteallik müteaddit ahvalde, hiç olmazsa bütçesini kabul ve tasdik münasebetile müdahale eylemektedirler.

Bir devlet darülfünunu için ilmi hürriyetin temini nekadar iyi ise, darülfünun heyeti idariye ve talimiyesinin intihabında hükûmetin mes'uliyet tekabül eylesi de o derecede muvafıktır. Her memlekette siyâsî tayinlerden korkulmaktadır. Fakat bundan kurtulmağa çalışırken zümre ve grup nüfuzile vukua gelen tayinlerle karşılaşılır ki, umumî menfaatlerden daha da az mülhem oldukları cihetle bu nevi tayinler daha fazla dâii endişedir.

Hattâ, darülfünunla mutabık kalarak, hükûmet ıslahat devresinde bir mesai programı vücade getirip bunu tatbik etmekte tereddüt eylememelidir. Muhtariyetin bir nevi uzaklaşış ve kendi kendine kalış mahiyetini almasına mâni olmak lâzımdır.

c) Senevî bütçe:

1923'ten 1931 senelerine kadarki darülfünun bütçesinden başlıca üç faslın mukayeseli levhasını zirde gösteriyorum:

A. Maaşlar	B. masarîf	C. Ecnebi mütehassıslara tahsisat
1923 82 325	185 428	—
1924 164 774	285 000	—
1925 423 945	270 000	30 000
1926 435 285	411 549	76 000
1927 441 776	354 569	78 000
1928 479 929	358 000	78 000
1929 487 786	393 556	78 000
1930 501 166	310 176	78 000
1931 609 289	240 191	65 000

Bu levha, mevcudiyetinden haberdar bulunduğum bazı şikayetlere cevap vermektedir. Darülfünun profesörlerinin umumiyet itibarile az para aldıkları doğrudur. Maaşları ile orta tedrisattaki maaşlar arasındaki fark pek cüz'î bir şeydir. Maamafih, menfaatlerinin çok ta ihmal edilmemiş olduğu görülüyor. Kâğıt üzerindeki umumî zam 9 sene içinde 500,000 liradan fazladır. Halbuki B ve C fasıllarında tenzilât icra olunmuştur. Nefsülemre gelince, bu zahirî tezayüt buhranın zarurî kıldığı tevkifat ile tenakusa uğramaktadır. Ve bu bütçenin heyeti talimiye lehinde bir gayret ve himmet gösterdiğini teslim etmek lâzım olduğu gibi, irae edilen rakamların imkân hâsıl olur olmaz hakikate gittikçe tevafuk etmesini temenni icap eder.

C faslında irae olunmuş masarîf hususunda, bunun takriben nısfının Tıp Fakültesinin Haydarpaşadaki hastanesi tarafından bel'edilmekte bulunduğunu tasrih etmek lâzımdır ki, pek fazla bir nispettir.

Darülfünun bütçesi tekaüt tahsisatı yükünü de tekabbül eylemiş bulunmaktadır ki, bu keyfiyet tedrisat için ilmî bir faideyi tazammun etmeden bütçesinin miktarını tezyit eylemektedir.

Heyeti mecmuası itibarile 1931-32 senesi için darülfünun bütçesi 908,474 liraya balığ olmaktadır ve vaziyeti hazırının şeraitine nazaran bu meblâğ gayrikâfi addedilemez.

d) Darülfünundaki heyeti talimiye:

Maarif Vekâleti tarafından verilmiş cetvele nazaran heyeti talimiye şu suretle taksim edilmiş bulunmaktadır.

	Müderris	Muallim	Müdür muavini	Asistan
Tıp	(1 münhal) 28	10	18	(2 münhal) 38
Edebiyat	14	4	(3 münhal) 2	6
İlahiyat	12	—	1	—
Fen	(1 münhal) 17	2	9	(1 münhal) 8
Hukuk	17	6	(5 münhal) 1	(1 münhal) 1
Eczacı ve dışçı	—	22	5	19
Mecmuu	(2 münhal) 88	44	(4 münhal) 36	(4 münhal) 72

Unvan ve dereceleri müderris, muallim, muallim muavini ve asistan olsun, vazifei talimiye 240 kişi tarafından ifa olunmaktadır. Muvakkaten münhal bulunan vazifelerle beraber mecmu 254 e balığ olacaktır. Müderris ve muallim miktarı 133 tür.

Bu, yüksek bir rakamdır. Bu müderrislerin birçoğu pek ehemmiyetsiz bir maaş almakta ve darülfünun üzerinde hakikî bir tesir icra edemiyebilecekleri muhakkak bulunmaktadır. İlerde, kadroları tahdit ederek nüfuzlarını tezyit imkânları aranacaktır.

Memurini dahiliye berveçhiatidir:

Emanet kalemi	7	} 22
Muhasebe	5	
Memurini dahiliye	4	
Kütüpane	6	

Fakülteler:

Tıp	19	} 46
Hukuk	5	
Fen	10	
Edebiyat	6	
İlâhiyat	1	
Dişçi-Eczacı	5	
Müstahdemini müte-ferrika	287	
Cem'an	355	

Bu rakamın pek yüksek olduğunda şüphe yoktur. Burada iktisat mümkündür. Memurlara daha iyi maaş vermek, o zaman işlerle alâkadar olarak daha iyi ifayı vazife edecekleri için faideli bir harekettir. Bazı talebeler darülfünunun idarei dahiliyesinde vazife sahibidirler. Aralarından en muhtaçlarına muavenet için bu mükemmel bir usuldür.

e) Talebe istatistiği:

Fakülte tarafından bana verilen erkama nazaran, bu sene mukayyet bulunan talebenin mecmu adedi 2,500 den fazla sayılabilir. Bu rakam biraz hayret vermekte, zira darülfünunda daima çok talebeye tesadüf olunmamaktadır. Esasen, mukayyet bulunup ta kendileri hiç görülmiyen talebe adedinin kesreti teslim edilmektedir. 1932 de fakülte itibarile talebe adedi berveçhiatidir:

Tıp: (Senede vasatî 35 yani beş senelik tahsil müddeti için 165) (asker dahil bulunduğu halde). 515

Hukuk (Birinci sene 760, ikinci sene 259, üçüncü sene 129) 1048

Edebiyat (150 erkek, 132 kız) 282

Fen (461 erkek, 105 kız) 566

İlâhiyat 3

Eczacı - Dişçi 1931 istatistiği 55

Umumiyyet itibarile, bir seneden yukarki seneye geçerken talebe adedi büyük bir tenakusa uğramaktadır. Son imtihanları geçirip diplomalarını alan talebe adedi nisbeten azdır.

Devam edemiycek talebenin cesaretini ilk seneden kırmak iyi olurdu. Diğer taraftan, son imtihanlara namzetlerin pek büyük ekseriyeti yahut bazan heyeti mecmuası kabul edilmektedir. Bu imtihanlara munhasıran en iyilerin kalmış olduklarını kabul etmek acaba mümkün müdür?

f) *Mebani:*

Mebhus broşöründe darülfünun kullandığı müteaddit binaların listesini vermektedir. Umumiyyet itibarile bu binalar gayet geniştir. Bir çoğunun muazzam bir manzarası vardır. Başlıca mesai odaları, içtima ve merasim salonları pek iyi bir tesir hâsıl etmektedir. Bukadar iyi şerait içinde yerleşmiş bir darülfünun cidden şayanı tebriktir. Büyük bir adette olan ders odaları ise, günün her saatinde meşgul bulunmaktan uzaktır. Lâboratuarlara, seminerlere, kliniklere ve enstitülere tahsis edilmiş yerlere gelince, bunların birkaçı kimyanınkinden olduğu gibi eski ve iptidâî, lâkin daima geniştir.

Darülfünunun Bayezitte malik bulunduğu bazı metruk binaları ziyaret ettim. Bir miktar tamir sayesinde bu binalar ileride bahsedeceğim birtakım tevhitlere hizmet edebilir ki, bütçe noktai nazarından olduğu kadar tedrisat için de keyfiyet şayanı arzudur.

g) *İdare ve eminlik:*

Darülfünunun idaresinin mes'uliyeti emine aittir. İstanbuldaki rejime nazaran, emin ne bir Amerikan darülfünununun çok salâhiyetli ve daimî reisi ile ne de arkadaşlarının sadece bir mümessili olan İsviçreli bir temin ile mukayese olunamaz. Vazifeleri ağır ve müteaddittir. Salâhiyetleri pek te tarif edilmemiş görünmektedir. Heyeti talimiye içinden seçilen ve hizmeti tedrisiyesini de muhafaza eden emin, kendi sahasını teşkil eden ilmî ve terbiyevî vazifeyi ifa ile beraber — bir doktor veya müverrihin teferruatile bilmek mecburiyetinde bulunmadığı — idarî umuru aynı zamanda tedvir etmek hususunda herhalde duçarî müşkülât olacaktır. Emanet kalemi elinden geldiği kadar çalışmaktadır. Binaenaleyh, bu noktada değiştirilmesi icap eden birşey vardır.

Herzamanda ve bilhassa ıslahat devrinde, gündelik mesaili ilmiye ve esasiyeye taallük eden saha eminin en mühim vazifesidir. (Kalem idaresi, muhaberat, raporlar, istatistikler, bütçenin hazırlanması, küçük memurları idare vesaire gibi) muhtelif işler için kendisine bir memur tefriki lâzımdır ki, bunun rolü aşağıdaki bir fasılda tesbit edilecektir.

h) Darülfünunun pedagojik rol ve hizmeti:

Darülfünunun takip ettiği pedagojik eserin nasıl tasavvur edilmekte olduğunu, hangi istikamete teveccüh ettiğini, ne surette başarılmakta bulunduğunu ve murakabe edildiğini anlamağa çalıştım. " Darülfünun emininin reislerin, darülfünun divanının ve fakülte meclislerinin bununla meşgul oldukları şüphesizdir. Meseleyi uzun uzun düşünmiyen profesör yoktur. Lâkin, başka yerlerde de alekser vukua geldiği gibi, bu sahada müfrit bir şahsiyetçilik hükümandır. Darülfünunların ekseriyeti, heyeti mecmuaları üzerinde icrayı tesir eden şuurlu bir istikamet hıznına malik değildir. Bazan efkârı umumiye kendi üzerlerinde müessir olmakta, bazan bir profesör yahut bir profesör grubu kendi fikirlerinin hakimiyetini temin eylemektedir.

Sık sık tekerrür eden bu noksan ve bu feragat şayanı hütmek bir mahiyeti de haiz bulunan bir nevi ihtirazla kabili izahıdır. Bir darülfünunun müdürlerinden biri, ihtisasının haricinde bulunan bir tedris meselesini tetkik ederken bir komisyonun reyini sorar, bu komisyon da mütehasıs profesöre müracaat eder. İşin nihayet vardığı yer daima o profesördür. Bununla kendisinin şahsî hesapların tahtı tesirinde olarak cevap vereceğini söylemek istemiyorum. Bir meslekdaş hakkında kat'iyen böyle bir şüphe bulunmam. Fakat, rey ve hükmünü serdederken, ihtisasını teşkil eden şubenin hakimiyeti icap ettiğine meyletmesi zarurî ve tabiidir.

Bütün profesörler aynı zaviyeden görecektir kadar yükselebilseler hattâ fakülte kendilerine bildirilen reyleri daima geniş bir zihniyet ile telâkki ve tefsir edebilse, yine darülfünunlar tarafından ittihaz olunan kararların reylerden en iyisini intihap değil lâkin alekser bir anlaşma ve uyuşma mahiyetini haiz bulunduğu ve bu mukarreratın daima itilâya müteveccih bir istikamet vücade getirmediği muhakkaktır.

İstanbul Darülfünununun bu noktadan umumî vaziyet haricinde kalmadığını söylemek mecburiyetindeyim. Kendisini şuurlu bir şekilde muayyen bir noktaya sevk eden ilmî ve fikrî bir hıznı nasibedar bulunduğunu görmedim. Yeni bir teşkilâtı şayanı arzu göstermiş olan sebeplerden biri de, şüphesiz ki, budur.

Vakit hususunda eminin daha fazla serbest olduğu ve birkaç sene için teveccüh edilecek istikametleri vekâlet tesbit ettiği takdirde, fakülte reislerinin elzem iştirak mesailerile yapılacak devamlı bir çalışma dairei imkânâ girecek ve feyizli olacaktır.

i) Profesörlerin tayini:

Tenkide en ziyade maruz kalmış noktalardan biri de profesörlerin intihap şekilleridir. Bu, pek mühim bir meseledir. Hiçbir mesele, darülfünunun istikbali için bu kadar mühim değildir. Elyevm tatbik edilmekte bulunan

sistem, ki hocası intihap olunacak derse yakın derslerin (zümrenin) hocalarını intihaba hakem yapmak sistemidir, haddizatında hocayı alâkadarlara buldurmak demektir. Alâkadarlar müstakbel arkadaşlarını intihap ediyorlar. Ne fakülte ne de darülfünun, saikâi hürmetle yahut ta bu zımnî ittihade bizzat muhtaç olacağını düşünerek, itiraz ve muhalefet etmemektedir. Halbuki, bir namzet hakkındaki rey ve hükmünde bir mütehassıs ne derecede doğru ve dürüst hareket etmiş olursa olsun, memlekette bir fennin 30 senelik ve hattâ daha uzun bir müddete şamil istikbali namına ittihazı karar ederken yüklendiği mes'uliyeti ne kadar ciddiyetle düşünürse düşünsün, isabetli bir intihap için şart olan istihbar vasıtalarının mecmuuna birden malik olamaz. Alâkadarlar, fena hâkimlerdir. Onların reylerine müracaat etmeli, fakat verdikleri reylerin kat'î bir tarzda muta olmamasını temin etmelidir. Binaenaleyh, darülfünunun heyeti talimiyesinde münhalleri doldurmak bahsinde başka bir tarzı teklif edilecektir.

Bu mülâhaza, heyeti talimiye hakkındaki hizmete nihayet verme ve daha bütün diğer mukarrerat için de vardır. Bu husustaki salâhiyet, meslek arkadaşlarına değil lâkin vekâlete ait bulunmalıdır. Azil salâhiyeti, ancak iayini icra eden makama aittir. Bu salâhiyetler sarahatî lâzime ile tesbit edilmiş bulunduğu için, darülfünunun şeref ve haysiyetinin zedelenmiş çıktığı bazı münakaşa ve nizalara maruz kalmaktadır.

j) *Fakülteler ve enstitüler:*

Yeni cereyan fakülteleri, eskisinden çok taksim ve tecezzi kabul eden idarî kadrolar mahiyetinde telâkki eylemekte ve bu fakültelerde enstitüler vücade getirilmesini teshil etmektedir. Bu nam altında, birbirleriyle münasebettar ve ahenktar olup birleşince ilmî bir ihtisas vücade getiren bilgiler grubu ifade ve kast edilmektedir. Meselâ, bu suretle, bir edebiyat fakültesi, içinde antropoloji, psikoloji, terbiye tarihi ve ilâh. tedris olunan bir terbiye enstitüsü vücade getirebilir. Programını ikmal için, bir enstitünün bir başka fakültede tedris olunan fenden de istiane eylemesi vaki olabilir.

Bu meyil ve cereyan çok iyi bir şeydir. İyi bir kütüphaneye, birtakım vesait ve alâta, küçük mesai odalarile seminerlere ve bhusus müstereken çalışan iki üç hocaya malik bir enstitü, talebe için pek feyyaz bir arama ve çalışma sahası arz eder.

Bu yola girmekle İstanbul Darülfünunu pek isabet eylemiştir. Maahaza, ifrattan tevakkî lâzımdır. Kendi ilminin tettebbüünden başka bir gayeye teveccüh etmiyen tek bir profesörün tedrisatını (Enstitü) namile irae, zaittir. Bir enstitü, ya meslekî hazırlanmayı mükemmelleştirmeye, yahut ta, birbirinden istifade eden birtakım araştırmaların teşkil ettikleri grup üzerine kuvvetli bir ışık dökmeğe hâdimdir. Bunların teşkiline, fakülteler, icap ettirdiği

amelî mesaiye rağmen de bir kürsünün temin edemediği ve edemiyeceği hizmetlerle mevcudiyetlerinin lüzumunu ispat ettikleri takdirdedir ki müsaade etmelidir.

k) *Tedrisat plânları, programlar, imtihanlar, dereceler:*

İstanbul Darülfünunu, diğer garp darülfünunlarında mutaat olan (akademik) [1] hürriyeti tatbik eylememektedir. İcazet namzetleri için fakülteler sadece altı yahut sekiz sümestir müddetle okumak kabul edecek yerde, (sınıflar) yahut (devreler) teşkil etmişler, ve diploma alıncıya kadar lüzumlu bütün maddeleri ihtiva etmek üzere, sümestirden sümestre geçiren ders programları vücade getirmişlerdir.

Bu suretle, talebeleri, mesailerini kontrol ederek iyi olmaları tevkiif etmeğe yarıyan senevî imtihanlardan geçirmek mümkün olmaktadır. Âcizleri aradan çıkarmağı temin eden bu kolay ve rahat usul, daima kat'î bir tatbika mazhar olmuyor. Ne ikinci ne de şüphesiz birinci imtihanlara alınmamaları icap eden son imtihan namzetleri gördük.

Sınıf sistemi şeraiti hazır ve hususiye ile kabili izahtır ve daha bir müddet muhafazası lâzım görünmektedir.

Tedrisat plânları hiçbir mülâhazayı davet etmemektedir. Derslerin mevkillerini ve sırasını bir iki noktada münakaşa kabildir. (Tıp, Dişçi Mektebi, ilâh.) Fakat bu plânlar oldukça tedrice riayetkâr ve tam bir mahiyeti haizdir. Talebelerin serdi şikâyet eylemelerine rağmen, bunların çok yüklü olduklarını zannetmiyorum. Bilâkis, meselâ dört şehadetname almış namzede fen fakültesinde icazetname verilmektedir. Bu sistemin Pariste de böyle olduğunu biliyorum. Fakat iki taraftaki şerait farklıdır, ve zannediyorum ki, burada namzetler tahsillerini çok mahdut bir fen grupuna hasretmek kolaylığına malik bulunuyor, umumî bir fennî kültürden mahrum kalıyorlar.

İmtihanlar ve dereceler hakkında arz edebileceğim mülâhazat şunlar olabilir:

A) Darülfünun imtihanları çok sıkı olmalı ve hafızadan ziyade talebenin malûmatını tatbik sahasını bulabileceği amelî meselelere ait bulunmalıdır.

B) Fen fakültesinin bir fen doktorası ihdas etmesi şayanı temennidir. Doktoranın ihzârı tedrisatın umumî seviyesini yükseltir ve bir fakültenin mesaisini tahrik eder.

[1] (Akademik hürriyet) tabirile, talebenin, öğrenmek ve okumak şeklini tamami kendi arz ve takdirine göre tanzim ederek imtihanlara hazırlanması ve gelmesi kastedilmektedir.

1) Dersler, konferanslar, seminerler, talebe mesaisi:

İtikadımca, tahsil zümrelerini terkip eden derslerin ihtiva ettikleri mevattır ki fazla yüklü olmakla kabili ittihamdır. Türkçe pek az ders dinlediğimi söylememeliyim. Bunların hiçbirini anlıyamamış olduğumu ilâve ise zaittir. Bunlar hakkında, ancak bana tevdi edilen programlar vasıtasile bir hüküm veriyorum. Profesörler, tatbik sahasında tedris eyledikleri mevzuları belki hafifletmektedirler. Fakat teşrih edildikleri şekillerile, bu ders programlarının her biri, bir fennin ansiklopedik bir tarzda hulâsasını teşkil eylemektedir. Şunu da ilâve edeceğim ki, bilhassa vekayi ve tasnif listelerini belleklele mükellef bulunduklarına talebeler de kâildirler.

Burada, esas teşkil eden ve gayet nazik olan bir noktaya geliyoruz. Ve kendilerine hürmetkâr olduğum, beni en nazikâne bir tarzda kabul etmiş ve meslekdaşlarım bulunmuş kimselere karşı, bu noktaya pek azim ihtiyatlarla temas ediyorum. Ancak, şunu da biliyorum ki, cümlemiz, kendileri için çok aziz olan bir müessesedeki tedrisatın ıslahına çalışan kimseleriz.

Türkiyede Darülfünun hocaları, bizim garpte tanımadığımız manuaları yenmekle mükelleftirler. Talebelerine yüksek bir (kültür) seviyesi temin edebilmek için ellerinden her geleni, müşkül şerait içinde yapıyorlar. Fakat, müşkülâtı mezkûrenin, bu saatte henüz yenilmemiş bir azemeti haiz bulunduğu ileride görülecektir.

Hastalık, fakültelere göre tehalûf eylemektedir. Kürsü üzerinden yapılan tedrisatın haiz olabileceği ansiklopedik ve binaenaleyh sathî mahiyeti, tıpla fende kliniklerle lâboratuarların telâfi ettikleri aşikârdır. Bu telâfi keyfiyeti, her tarafta, yapılan tecrübi mesai ile mepsuten mütenasıptır. Bu mesainin mevcut bulunduğu yerde mahzur azdır.

Talebelere dersin heyeti mecmuasına şamil takrirler yapılmasına muhalefette bulunulmadığını tasrih etmek isterim. Bir fennin ihtiva ettiği güzel görüş sahalarını, nazariyatı, tasnifleri, taharri metotları ile faraziyatı, netayici, ve hattâ, hariçte olduğu gibi memleket dahilindeki tatbikatile, talebenin gözü-önüne bilhassa o fennin ilk senei tedrisiyesinde sermek iyi bir şeydir. Bu şekilde umumî bir vukuf vermek; daha ilerlemiş talebe için de meselâ aynı fennin filân ve falan fasıllarını, bütün membalarını, tekmil taharri usullerini münakaşa ederek ve bu mevzu hakkında yazılmış bilûmum eserler hakkında talebeye esaslı malûmat vererek tamik etmek üzere hususî ders saatleri vücude getirmek derecesinde elzem bir şeydir.

Bir methal mahiyetini haiz olan bu icmalî derslere karşı hiçbir muhalefet ve davamız yoktur.

Buna mukabil, teslime cesaret etmelidir ki: *Bir dersin hemen hemen münferit olduğu, bir seneden öbür seneye hiç değişmediği veya değişmemiş*

denecek kadar az değiştiği, ve binaenaleyh yenileşecek ve bu fenni müessir, hayatlđ ve hareketli gösterecek yerde sadece onun mazbut ve mukayyet evsaf ve ahvalini tatad ettiği her memlekette, böyle bir ders gençliğin inkişafına ırası mazarrat eylemektedir ve şeklinin tamamille tebdil edilmesi icap eder.

Bu derslere ait kitaplar bulunmadığı cihetle, dersin heyeti umumiyesi ile takririne mahsus saatlerin talebe için elzemiyetine eğer bazı profesörler kailseler; o profesörler, badema mezkûr saatleri birtakım meselelerin tamikına hasretmek üzere kitaplarını vakit kaybetmeden telif ve neşre davet olunmalıdır. İsalet ki, birçoğu, derslerinin menfaat ve selâmeti namına bu tarzda hareket etmiş bulunuyorlar.

Bir ders, kurunu vüsta an'anesi veçhile bir ilmin kül halinde ifadesi değildir ve olmamalıdır; tecessüsler uyandırmak, birtakım meseleler için alâka ve heyecanlar halk etmek, şahsî çalışmalar için vesileler ilham ve ihzar etmekle mükelleftir. Şifahî bir ders kitabı olmaktan çok başka bir şey olması icap eder.

Mesele bu zaviyeden görüldüğü takdirde, ilerlemiş talebeye hususî dersler vermek üzere ve hususile seminer ve mesaii ameliye saatleri menfaatine, umumî tedris saatlerinde bazı tenzilât icrasının çok kabil olduğu derhal görülecektir.

İşbu seminer faaliyetleri ve amelî çalışmalar, lâboratuvarları olmıyan fakültelerde kâfi derecede inkişaf etmemiş bulunmaktadır. Seminerlerin mevcudiyetine vâkıfım ve bunlardan bazısının mesaisinde hazır bulundum. Bu mesainin profesörle bazı talebe arasında beyanat ve izahattan ibaret kaldığını ve takip ettiğim bu beyanat ve izahatın talebe tarafından yapılmış teşrihlerden ve feyizli münakaşalardan ziyade ders takrirlerinin mütemmimi olmaktan ibaret bulunduğunu gördüm. Hattâ, bunlardan biri, fransızca bir ders kitabının satır besatır türkçeye tercümesinden ibaret bulunuyordu.

Burada, İstanbul Darülfünunun en büyük zâfına parmağımızla doku-
nuyoruz. Bilhassa kliniksiz ve lâboratuarsız fakültelerdeki talebe, şahsî mülâ-
hazalara ve araştırmalara kâfi derecede sevk ve tahrik edilmiş bulunmuyorlar.
Tarzı tedris, az çok kendilerini bilâkaydüřart ve bilâtefekür kabul eden sa-
mîler vaziyetinde muhafaza ediyor. Abzükabz vaziyetinden müstabsil rolüne
geçmelidirler. Hareket etmeleri ve ancak bu suretle kendisinden mütena'im
olabilecekleri canlı bir fenni, şahsî kuvvetleriyle kazanıp fethetmeleri için
onlara imkânlar vermelidir ki, yegâne usul ve sistem ve yegâne darülfünün
terbiyesi de işte budur.'

m) Kitaplar, ecnebi lisanları:

Kürsüden verilen ansiklopedik malûmat sistemindeki ifrat seyyiesini vücude getiren şerait ve ahvalden, hocaları ve hattâ darülfünunu mes'ul tutmak, haksızlık olur.

Türkçe kitaplar pek azdır. Hattâ, alfabenin tebdilinden dolayı, eski harflerle basılmış bütün eserlerin talebe için gayri mevcut haline geleceği bir zamanın da yakında erişeceğini nazarı dikkate almak lâzımdır. Mazideki türkçenin garpte Yunan kadim lisanının öğrenilmesi şeklinde teallümü icap edecektir.

Türkiyeyi lâtin hurufatı ile tercüme veya telif eserlere malik kılmak üzere büyük bir gayret sarf edilmekte bulunduğunu biliyorum. (Bibliyografya) isimli kataloglar, bu gayrete şahittir. Fakat, şimdiki halde, gayri kabili münakaşa bir kıymeti ilmiyeye malik eserlerin türkçedeki miktarı çok değildir. Bazı fenler için, hiçbir şey yoktur. *Yalnız türkçe okuyan talebe, ders takrirleri haricinde hiçbir vesika ve malûmat edinmemek veya fevkalâde az şey edinebilmek vaziyetindedirler.* Alelhusus, dediğim gibi dersin takrirlerini muhtevi bir kitap ta mevcut değilse, ellerinde takrir esnasında aldıkları notlardan gayri hiçbir şey yoktur. Ve geçirecekleri imtihanlar için bu notları ezbere bellemektedirler. Başka ne yapabilirler? Ve bu kadar büyük bir metin fakrı karşısında, keyfiyeti bütün mevzuu baştan başa takrir etmek suretile telâfiye çalışan profesörleri mazur görmemek nasıl mümkün olabilir?

Ecnebi bir lisanda yazılmış bir kitabı anlamaktan âciz talebe miktarının pek az olduğu belki bana cevaben beyan olunacaktır. Ben de, her tarafta fransızcanın pek çok söylendiğini duyarak ve Türklerin ecnebi lisanlarını ne kadar sühuletle öğrendiklerine bakarak, talebenin az çok (Poliglot) olduklarını zannetmiştim. Bu zan ve hükmümü değiştirmeye mecbur kaldım.

Galatasarayın yahut Alman ve İngiliz kolejleriyle fransız mekteplerinin eski talebesi, darülfünun fakültelerinde ekseriyet teşkil etmekten pek uzak ekalliyetlerdir. Bu, bizzat tevsik ettiğim bir hakikattir. Talebenin büyük bir kısmı taşradan, kuvvetli bir miktarı da şehrin liselerinden gelmektedir. Lisan hususundaki hazırlanışları ne gibi sebeplerle noksan bulunuyor? Haftada 4 ilâ 9 saat hesabı ile fransızca'yı 6, 7, 8 hattâ 9 sene okumuşlardır. Halbuki, *isticvap eylediğim talebe meyanında, mevcudün şüphesiz rub'undan dın bir ekalliyet faide istihsal edebilecek bir tarzda fransızca, almanca yahut ingilizce bir kitap okumağa muktedir bir halde idi.* Ötekiler, fevkalâde müşkülât ile anlıyabilecek halde idiler ve keyfiyeti bana itiraf ettiler. Ecnebi lisanında okuyacakları herşey kendileri için angarya mahiyetinde ve beyhude bir zahmet olacaktır.

Binaenaleyh, tekrar ediyor ve sarabatla söylüyorum ki, bugün talebelerin ekseriyeti azimesi için dersler haricinde iktisabı malûmat eylemek mad-

deten gayri mümkündür. Bu vaziyet, sarıh bir surette fena bir vaziyettir. Darülfünunun vereceği semereyi ciddî bir surette tehlikeye maruz kılmaktadır. Değişmesi lâzımdır. Bu vaziyete derhal ve büyük bir azim ve irade ile çare bulmak muktazidir.

Tedrisat tarzları, ancak talebelerin tek başına çalışmağa ve öğrenmeğe muktedir olacakları nisbette düzelebilir ve yenileşebilir. Müellifleri mukayese, mecmuaları tetkikle alâkadar oldukları kısımları bulup okumak, fişler vücade getirmek, işte asrî bir darülfünunda talebelerin, senelerce tahsillerinin esas telâkki ettikleri mesaiden büyük bir kısmı bunlardır. Daha iyi bir tarzda malûmat toplıyabilmek için, bu talebe de iki üç mühim lisan öğrenirler. Ecnebilerin mutlak bir inkıyat içinde taklidini talep etmiyorum. Lâkin fikir ve bilgi sahasında mümtaz bir zümre vücade getirmek için iki şekil ve usul mevcut değildir.

n) Kütüpaneler:

Umumî Darülfünun kütüpanesinin kapılarını saat 4 te kapaması ve harice kitap iare etmemesi keyfiyeti de, talebelerin şahsî faaliyetlerinin gayri-kâfi bulunduğuna kuvvetli bir delil teşkil eder. Talebe, kitapları oraya gelip okumakla mükelleftirler. Nadir istisnalardan sarfınazar, adetleri çok olan fakülte, enstitü yahut seminer kütüphaneleri de aynı vaziyettedir. Bu kütüpaneler hemen hiç mevkut risaleleri almamaktadırlar. Cesim bir salonda tesis edilmiş bulunan tıp kütüpanesi şayanı hayret bir fakr içindedir. Buna mukabil, hukukta cidden zengin bir kütüpane gördüm.

Talebeler kitap alabilecek halde bulunmadıklarından, harice kitap iare edilmedikçe kitap okuyamayacaklarını söylemek zaittir.

o) Talebe hayatı:

Darülfünunların vazifeleri bir vazifei talimiyeden ibaret değildir. Bir vazifei terbiyeviyeleri de vardır. Bana birçok talebe, taşradaki yerlerinden ayrılıp bu büyük şehre geleli kendilerini yalnız ve pek fakir bir halde ve adeta kaybolmuş gibi bir vaziyette hissettiklerini söylediler.

Talebe cemiyetleri bulunduğuna vâkıfım. Bunların içinde en zarif ve mümtazları olduğunu zannettiğim ikisi, beni tertip ettikleri suvareye davet nezaketinde bulundular. Darülfünunun zemin katındaki bir yerde, bu kış ucuz yemek verilmiş olduğunu da biliyorum. Nihayet bazı talebeye ekalliyet mekteplerinde dersler yahut idarî vazifeler temin edilmektedir.

Bunlar, teşcia lâyük bir teşebbüs başlangıcıdır. Müteakıp fasılda buna dair teklifat serdedilecektir.

p) Darülfünun müstakbel mesleklere talebeyi ne şekilde hazırlamaktadır?

Bu son suale tafsîlât ile cevap verebilmek için bir kitap vücutte getirmek lâzımdır. Esas noktalarla iktifa edeceğim.

1) Lise hocaları. — Talebeleri orta tahsil hocalığına Yüksek Muallim Mektebi ile müştereken fen ve edebiyat fakülteleri hazırlamaktadır. Bu mesai iştiraki, esaslı ve sıkı değildir. Darülfünunun yalnız fennî malûmatı vermesi ve muallim mektebinin meslekî terbiyeyi temin etmesi icap ettiği, nazârî bir mahiyette takdir ve kabul edilmektedir. Fen Fakültesi bu tarzda hareket ediyor. Lâkin, bir taraftan Edebiyat Fakültesinin diğer taraftan Yüksek Muallim Mektebinin, pedagoji tedrisatı yaptıkları görülüyor. Bundan başka, Yüksek Muallim Mektebi tatbikî sınıflarda ne ameliyatı ne de meslekî hazırlanışı kâfi derecede inkişaf ettirmemiş görünmektedir. Riyaziyat ve fûnun tedris eylemek üzere darülfünunu hazıranda terk edecek son sene talebesini isticvap ettim ki, tatbik edecekleri tarzı talim hakkında hiçbir fikirleri yoktu. Bu meseleyi hattâ hiç düşünmemişlerdi.

Edebiyat fakültesindeki vaziyete gelince, heyeti mecmuası hakkında bu kadar kısa bir zaman içinde bir hüküm vermek istememekle beraber, orada lisaniyat ve filoloji hakkında hiçbir tedrisat yapılmadığını görüyor, ve binaenaleyh bu meseleler hakkında bilgi sahibi lisan, hattâ türkçe lisanı hocalarının nasıl yetiştirilebileceklerini anlamıyorum. Şunu da gördüm ki, tarihten icazet almak üzere bulunan ve tamik ettiğini bana söylediği mevzular meyanında İtalya vahdeti meselesi mevcut olan bir talebe, *Garibaldi*'nin ismini bile bilmiyordu. Hazırlamakta olduğu tez de bu vahdete ait, fakat bir tercüme idi. Bu halin mahiyeti istisnaiyesini kabul ederim. Maamafih yaptığım isticvaplardan çıkan netice: gerek malûmat seviyesini ve gerek tedris tarzı itibarile orta tahsil heyeti talimiyesini hazırlama mesaisinde ıslahat icrasının lâzım bulunduğu ve keyfiyetin büyük bir gayret ve himmet icap ettirdiğidir.

2) (Hukuk ve Tıp "Eczacı ve Dişçi Mektebi dahil,,)

Bu fakültelerin müşterek bir mazhariyetleri var: talebeyi mahiyetleri gayet muayyen olan ve her sürçme ve muvaffakiyetsizliği derhal belli eden mesleklere ihzar etmektedirler. Bu suretle, sarfedecekleri gayret ve gidecekleri yol daha güzel çizilmiştir. Bundan başka, hususî faaliyetleri hasebile, meslekî faaliyet sırasında hâsıl ettikleri tecrübelerle bu iki fakülte hocaları tedrisatlarını zenginleştirmek imkânına maliktirler.

Bu muzaaf faaliyetin çok şiddetli tenkitlere vücut verdiğini bilmiyor değilim. Bu mesele bir had ve nisbet meselesidir. Hususî meslek faaliyetinin tedris hizmetine hiçbir suretle mazarratı dokunmamalıdır. Şahsiyetin kabi-

liyetlerine ve kendisine tevdi edilmiş kürsünün ehemmiyetine göre, mezkûr meslekî faaliyetin tahdidi icap eder. Fakat, bir tabip veya hukukçunun, profesör tayin edildiği zaman bütün başka iştigalâtı terk etmesine taraftar değilim. Mesleğin ameli cihetleriyle temas ve irtibatını muhafaza edebilmek üzere, ancak en müşkül meseleleri, en nazik işleri kabul etmekle iktifa etmemesi icap ettiği fikrindeyim. Ve bu keyfiyet, yani mesleğinin ameli cihetleriyle temas ve irtibatını muhafaza etmesi, talebesi için hayırlı olduğu gibi salâhiyeti ilmiye ve fenniyesini âmmenin hizmetine mevkuf bıraktığı cihetle heyeti içtimaiye için de faidelidir. Bir memleketin birinci cerrahı, ya talebe yetiştirmekten vazgeçmiş, yahutta müracaat eden müşterilere bakmağı ve hattâ ağır vaziyetlerde ameliyat yapmağı reddeder vaziyette tasavvur edilebilir mi? Esasen diğer fakültelerde de olduğu gibi, Tıp fakültesinde fitrî kabiliyetleri ve Avrupada devamlı tahsilleri sayesinde büyük bir salâhiyet kazanmış kimseler bulunduğunu burada hatırlamakla mahzuzum. Tababet ile cerrahlığın muhtelif sahalarında, bu zatlar Türkiye'ye çok iyi faaliyet unsurları ihzar etmektedirler.

3) Müstakbel darülfünün hocaları.

Bugünkü profesörleri bir gün istihlâf edecek olan profesörleri darülfünün şimdiden ihzara muktedir midir?

Böyle bir idame şeklinin mevcudiyeti şayanı temennidir. Meselâ Fransasada, Almanyada darülfünunlar, günün birinde bizzat üstat mevkiine erişecek kıymetli adamları vücade getirmeğe ve büyük kürsülere merbut vazifelerde kendilerini muhafaza etmeğe itina ve ihtimam ederler. Beyana hacet yok ki bu genç âlimler hemen daima memaliki ecnebiyede stajlar yapmağa giderler, zira bugün ihtisası kazanmak için bu yegâne yoldur. Fakat bu stajlar kısa olur ve mahiyeti itibarile gayet muayyen birtakım fennî kazançları istihdaf eder, ve çünkü, darülfünün tahsili esnasında kâfi bir kültür alınmıştır. Darülfünün heyeti talimiyesini bu suretle hazırlamak sayesindedir ki, (mektep) yapmak imkânı temin edilir, yani büyük üstatlara uzun bir halef silsilesi verilir. Temadi eden bu ilim mektepleri sayesinde de nesiller geçtikçe ilim ve fen reali eder.

İstanbul Darülfünununun bütün hocaları benimle birlikte olarak bugün darülfünün vasıtasile orta tahsil muallimleri, kimyagerler, avukatlar, hulâsa ameli mesai adamları yetiştirmek kabil olduğunu ve fakat henüz müstakbel darülfünün hocaları yetiştirmek mümkün olmadığını teslim ettiler. Yüksek tahsil tedrisatına erişmek için takip edilen yol budur: bir grup darülfünunda uzun bir tahsil devresi geçirmek, oradan bir şهادetname almak ve hattâ orada iyi bir profesör nezdinde bir asistan mevkii işgal etmiş olmak. O zaman

buraya avdet ederek darülfünunda muvaffakiyetle tedrisat yapmak mümkündür.

Bu vaziyet şunu ifade eder ki: İstanbul Darülfünununun mesaisi, emri ahire kadar, aralarında bir rabıta olmıyan bir kül teşkil edecek, ve her yeni tayin bu mesainin veçhe ve manzarası üzerinde bir rol oynıyacaktır. Profesörler Berlinden, Leipzigden, Paristen yahut Şikagodan avdet edeceklerdir ve heyetlerine birkaç ta ecnebi profesör terfik olunacaktır [1]. Lâkin bu vaziyetle bir darülfünün an'anesi vücut bulmıyacaktır.

Profesörlerin teknil hazırlanışları memaliki ecnebiyede yapılmak zaruret teşkil ettikçe, darülfünün vazifelerinden bir kısmını ifa edememiş olmaktadır. Kendisinin en güç ve ağır vazifesi bu vazife olduğunda şüphe yoktur. Lâkin, aynı zamanda kendisinin, en yüksek vazifesi de budur.

r) Aynı mahiyet ve gayeli bazı hizmetler ve müesseseler. Tevhüt imkânları:

Bu icmalde, mahiyet ve gayesi bir olan bazı çift hizmetleri tasrih etmek isterim ki, bunlar bazan cidden pahalıya mal olmakta ve hemen daima esaslı ve müessir tek himmet ve gayretin kifayet edeceği yerde kıymetçe daha dün iki gayret ve himmeti tazammun eylemektedir.

Aşağıdaki vaziyetleri misal kabilinden zikreliyorum, zira bu kadar kısa bir anket esnasında hepsini keşf edebilmiş olduğuma kail değilim.

1) Haydarpaşa hastanesi.

Tıp Fakültesinin acip ve münasebetsiz yeri talebesine İstanbul şehrinin müteaddit ve vâsi hastanelerinden istifade etmelerine müsaade eylememektedir. Bundan dolayı, munhasıran fakülteye ait olmak üzere takriben 300 yataklı bir hastane tesis edilmiştir. Anadolu sahilinde bulunan bu hastane fazla miktarda hastaya malik değildir. Bu hastaların hemen cümlesi, talebe için bir yenilik istifade ve ehemmiyetini haiz bulunmıyan müzmin hastalıklı kimselerdir. Tatiller esnasında bu hastanenin neye yaradığını bilmiyorum. Fakültenin verdiği resmî rakamlara nazaran bu hastane 1931 - 32 senesindeki 359,340 liralık umumî bütçesinden 145,500 liraya mal olmuştur.

İstanbul: (çocuklar için, 150 yataklı) Şişli, (erkekler için, 300 yataklı) Cerrahpaşa, (erkekler için, 250 yataklı) Gureba, (kadınlar için, 300 yataklı) Haseki, (askerler için, 275 yataklı) Gülhane hastanelerine, daha birçok hastaneye ve Bakırköyünde 1,500 hastalı Emrazı Akliye hastanesine maliktir ve İstanbulda hakikî tıp hayatının bu hastanelerde geçtiği de gayri kabili müna-kaşa bir keyfiyettir. Haydarpaşa hastanesinde bir senede görülen hastalar

[1] Her darülfünunda bir miktar ecnebi profesör bulunduğunu kaydedelim.

orada belki bir hafta içinde görülmektedir. İmdi hastanın başucunda yapılan klinik tedrisatı doktorluğa en mükemmel hazırlayış kıymetini haiz bulunmaktadır. Pek çok hasta ve hastalık görmek lâzımdır. Sahai mesaisi İstanbul tarafında olduğu halde Tıp Fakültesinin Üsküdar tarafında tesisi bir felâket olmuştur. Fakat, bu hata sebebiyle her sene ihtiyar edilen masraf hem azîm hem beyhude olduğu için de keyfiyetin herhalde tashihi icap eder.

2) Hukuk mektebi, Mülkiye mektebi, Yüksek Ticaret mektebi.

Türkiye Hükûmetinin idarî müesseselerine Mülkiye mektebi büyük hizmetler ifa etmiş ve ifa etmekte bulunmuştur. Takriben 150 namzetten 40 nın kabulü şeklinde neticelenen bir müsabaka ile talebesini temin eden bu mektep, üç leylî tedrisat senesi içinde hükûmete iyi yüksek memurlar yetiştirmektedir. Maamafih, bu mektepteki birçok tedrisat Hukuk Fakültesinde mevcut tedrisatın aynidir. Esasen de alelekser aynı hocalar tabir caizse tedrisatlarını Bayezittan Yıldıza nakleylemektedirler. Mülkiye Mektebi darülfünun kurbüne taşındığı takdirde yine talebesi müsabaka neticesinde vücut bulmuş bir leylî mektep vaziyetini muhafaza edeceği, fakat esasen Hukuk ve Edebiyat Fakültelerinde mevcut bulunan Hukuk, Tarih, Coğrafya, İktisat, Maliye ve sair tedrisatın mükellefiyetlerinden kurtulacağı aşîkârdır.

Daha dun bir nisbette olmak şartile, darülfünunla Yüksek Ticaret mektebinde de bu kabil muzaaf tedrisat görülmektedir. Bu mektep darülfünundan uzakta olmadığı için, talebesi darülfünunla bir olan derslerini darülfünunda ders verilen yarım gün esnasında ve darülfünunda görmek suretile muzaaf tedrisatın tevhide kolay olabilir.

3) Fen Fakültesi ve Eczacı mektebi.

Eczacı mektebi talebesinin sırf kendilerine bazı hususî dersler verilmek şartile Fen Fakültesi talebesi meyanına karıştırılması mümkün bulunduğunu anlamak için, programlara şöyle bir nazar atmak kâfidir. Bu takdirde yine mektebin unvanı, teşkilâtı esasiyesi, diplomaları kalır, bunların kalması faidelidir. Lâkin aynı zamanda zirdeki dersleri iki yerde ayrı ayrı okutmağa hacet kalmamış olur: (Kimyayı gayri uzvî ve uzvî, fizik, nebatat, zooloji, analiz kalitatif ve kantitatif). Eczacı mektebine munhasır tedrisatta şunlar olur: (Farmakoloji, Farmakoğnozi, Hıfzıssıhha, Mebhasıttıp, Kimyayı ispençiyarî, Mebhasissemum).

4) Tıp Fakültesi ve Dişçi mektebi.

Aynı vaziyet Dişçi mektebinde de görülmektedir. Bu mektebin ilk sınıfı tıp talebesile beraber P. C. N. tedrisatını takip eylemelidir. İkinci sınıf talebesi Tıp Fakültesine merbut bulunmalı ve Anatomi, Fiziyooloji, Bakteriyoloji,

Hıfzıssıhha, ilâh. dersleri takip eylemelidir. Üçüncü ve buna ilâvesini teklif edeceğim dördüncü seneler ise, nazari ve amelî mahiyette meslekî hazırlanmağa hizmet eyleyeceklerdir.

Protez lâboratuarlarından, dişçiliğe ait klinik salonlarından ve saireden vazgeçilemeyeceği muhakkaktır. Fakat tevhidî mümkün olan tedrisat birtakım tasarruflara imkân verecek ve birtakım mebaniyi serbest bırakacaktır.

5) Kütüphaneler.

Darülfünunun paraca gayet fakı olan ve mecmualar almak ve tamamı henüz çıkmamış asarın müteakip ciltlerini ıstıra eylemek imkânsızlığında bulunan Merkez Kütüphanesi, kitap hususunda yine oldukça zengindir ve son 1928 istatistiğine nazaran 109,387 cilt esere maliktir. Mesleğini bilen ve seven bir adam tarafından çok iyi idare edilen bu kütüphane, (desimal) usulile, alfabe sırasında ve mevzu taksimatına tevfiikan yapılmış bir kataloğa maliktir.

Diğer taraftan fakültelerin, enstitülerin ve bazı seminerlerin de ayrıca kütüphaneleri var. Bunların ellerinden alınmasını istemiyorum, çünkü yevmî mesai için insan bazı asarın elaltında bulunmasına muhtaçtır. Fakat zirdeki tecelliyatı icap ettiren iki hatayı göstereceğim:

A) Esasen sahifeleri de her zaman kesilmemiş bulunan bazı kalın ve pahalı eserler hem Merkez kütüphanesinde hem de seminer kütüphanesinde mevcut bulunmaktadır. Halbuki Merkez kütüphanesinde mevcut olacak tek nüsha kâfidir.

B) Seminerin muntazaman alarak her sene nihayetinde Merkez kütüphanesine tevdi edeceği bazı mühim mecmualar hiçbir tarafta mevcut değildir.

Satın alınacak eserleri tayin etmeli ve satın almalı; fiş usullerini birleştirmeli; filân ve falan kitabın nerede bulunduğunu bilmek ihtiyacında olan seminer ve lâboratuar adedince fişleri teksir ederek bunların cümlesine göndermeli, ve bu suretle, bir kitaptan hiç kimsenin müracaat etmediği birçok nüsha yerine bir tek, fakat herkesin bilip müracaat edebileceği nüsha bulundurulmalıdır.

6) Müteferrik.

Aynı hizmeti gören çift ders ve vazife bahsini bir türlü tüketemiyorum. Bu bahse nihayet vermek için, bazı noktalara daha işaret etmekle iktifa eyleyeceğim.

Edebiyat Fakültesindeki pedagoji tedrisatı ile muvazi olarak Yüksek Muallim mektebinde de pedagoji tedrisatı mevcut bulunmaktadır. Bunlar

arasında iştiraki mesai görünmediği gibi bu tedrisat birbirlerinin mütemmimi de görünmektedirler.

Bakteriyoloji tedrisatı Haydarpaşada yapılmakta, lâkin bakteriyoloji tetkikatı ve kontrolları mahalli aharda icra olunmaktadır. Bu iki mesaiyi yaklaştırmak talebe için ne kadar iyi olurdu! Keyfiyet kendilerini amelî tatbikata alıştırdı.

Anatomi patolojik te aynı vaziyettedir. Fethi meytler, yahut makamâtı resmiye tarafından talep edilen tetkikat ve tahkikat profesörden talep edilmemektedir. Müstakbel tabiplerin hazırlanmaları namına bu ne büyük bir ziyadır!

Hıfzıssıhha mualliminin, su ve mevaddı gıdaiye üzerinde tetkikat icra edilen resmî lâboratuvarlarla eğer aldanmıyorsam bir münasebeti yoktur. Halbuki tedrisatının esas mevzuu bu tetkikattır.

Bakırköyünde, radyoloji ve seroloji ve saireye dair mükemmel lâboratuvarlarla beraber pek büyük miktarda mecnun vardır. Halbuki, Haydarpaşa fakültesinde, tavanarasında veya çatı üzerindeki barakalarda — *ve zalimane bir hareketle bahçeden mahrum* bırakılmış — yirmi kadar bedbaht, şüphesiz ki itinalı lâkin bizzarure nakıs bir tedrisat namına muhafaza ve iase edilmektedirler!

Balta limanında, müessisi olan Mösyö Hovas'ın bu defa başından ayrıldığı bir zooloji müessesesi mevcut bulunmaktadır. Bu müessese Fen Fakültesine tâbidir. Bilhassa deniz hayvanatının tetkiki için ve balıkçılık sahasında pek büyük hizmetler ifa edebilir. Yapacağını bilerek çalışır bir profesör idaresinde bulunacak bir hayli Fen Fakültesi talebesi için bu müessesede yapılacak birçok iş vardır. Fakat, şimdiki halde, bu müessesenin yanibaşında, zaten de başka bir vekâlete tâbi bir balıkçılık müessesesi mevcuttur ve Balta limanındaki zooloji âlimini bir nebatat profesörile istihlâf ettirmekten bahsedilmektedir. Bu nebatat profesörü orada ne yapacaktır?

Netice:

Bu vakıraların heyeti mecmuasından bir netice çıkarmak lâzımdır ki o da şudur:

İstanbul Darülfünununu, zayıf bir randıman vermek üzere işliyen vâsi bir teşekküldür. Binaenaleyh, halledilecek meselenin şekil ve mahiyeti budur: Makineyi sadeleştirmek, mesaisini teksif etmek, bu makineyi işletenlere en mükemmel usulleri tatbik imkânlarını da vermek suretile müteaddit kuvvet zıryalarının önüne geçmek!

Vaziyet kat'iyen çaresiz ve ümitsiz değildir. Sadece ve ancak ciddîdir. Fakat Türkiye daha çok büyük işlerde muvaffak olmuştur ve bunun karşısında bedbin görünmeğe kimsenin hakkı yoktur. Bazı vakıalar bana büyük bir ümit veriyor. Ankarada Musiki Muallim Mektebinde, İsmet Paşa Enstitüsünde ve Bahçeköydeki Orman Mektebi Âlisinde, iyi idare edildiği ve canlı bir çalışma sayesinde tehyiç edildiği zaman Türkiye gençliğiyle ne neticeler elde edilebileceğini gördüm.

Ziyaret ettiğim filân lise sınıfına, falan lâboratuara ait muvaffakiyet misalleri de zikredebilirim.

Muvaffak olmak imkânının delilleri, tetkik ve rüyet sahasından toplanmıştır. Şimdi mesele, fazla nadir olan bu muvaffakiyetlerin daimî bir kaide mahiyetini almaları icap ettiğidir.

ÜÇÜNCÜ FASIL

İcrası icap eden ıslahat

İstanbul Darülfünunu bir tılsım tesirile birdenbire ıslah edilemeyeceği gibi birkaç seneden ibaret kısa bir müddet içinde de tensik ve tanzim edilemez.

Zirdeki teklifatı Maarif Vekâletinin kabule karar verdiği tasavvur edilirse bu tekliflerin kuvveden file getirilmesi icap edecektir. Zannediyorum ki mesele evvelemirde emin ile tetkik edilecektir. Kendisi tarafından keyfiyetten haberdar edilecek olan darülfünün şüpheşiz fikir ve reyini bildirecektir. Ve nihayet memleketin makamâtı icraiyesi kararlarını tesbit eyledikleri vakitte, müşkülâtı sıralamak icap edeceğini tahmin eylemekteyim. Bütçe imkânlarına ve idarî imkânlara tevfikân, bilhassa elzem olan işlerin takdim edileceklerini zannediyorum. Islahatın elzemiyet derecesine göre sıralanmış bir listesi zirde görülecektir. Kat'î bir tasarrufu emreden vaziyeti nazarı dikkate alarak pek pahalı projeler teşrihinden tevakkî etmiş olduğum, müteakıp sahifelerde elbette teslim edilir ümidindeyim.

Emanet ve kâtibi umumîlik

Islahatın muvaffakiyeti namına ve bunların emri vaki haline geleceği zamana kadar (Maarif Vekilinin darülfünunun reisi olduğunu) tavzih eden maddeyi harfiyen tatbik muvafık olacaktır.

Bu tavsiye, eminin salâhiyetlerinin bir müddet için tahdidi icap ettiğini mi tazammun eder? Kat'iyen. Bilâkis emin sadık bir mümessili ve tercümanı olacağı Vekâletle daimî bir temas halinde kalmalıdır. Bütün fakülteler üzerinde ve fakültelerin enstitüleri ve tedrisatı üzerinde, reislerin samimî muavenetlerle mutat olanın fevkında bir hüküm ve nüfuzu olacaktır. Tabîî profesörlerin filî yardımları da elzemdir. Türk milletinin menfaati namına yüksek tahsilin yeni bir feyiz ve itilâsına darülfünunda herkes bütün kuvvetile çalışacaktır. Memleketin muhtaç bulunduğu büyük ve asrî darülfünunu vücade getirmeğe herkes yardım etmek istiyecektir.

Bu umumî ve müşterek irade bir gün ortadan kalkarsa, yapılacak bütün ıslahatın geri kalacağı ve kuvveden fiile çıkamayacağı muhakkaktır. Yeni bir şuur ve zihniyetin herkesi sarıp kavraması lâzımdır. Terakkinin vücut bul-

makta olduğunu talebeler, hattâ büyük halk kütlesi görüp takdir edebilmelidirler.

Mesaiye kuvvet ve hararet vermek bahsi münasebetile, emanet mevkii meselesi mevzuubahs edildi. Hükûmetin dilediği şeyleri icra etmesi için bu intikal devresinde bir hükûmet komiserinin eminin yerine geçmesi icap ettiğini söylediler. Ben, bu görüşe iştirak edemem. Yüksek tahsil ancak kendi kendinden mes'ul olduğu kanaatine malik olduğu takdirde inkişaf edebilir. Bundan başka, bu derecede nazik ve mühim ıslahat asıl bunu tatbik edecekler tarafından tamamille anlaşılmamış ve benimsenmemiş olursa, yolunu şaşırabilir ve mahiyetini kaybedebilir. Orada vücudu icap eden zihniyeti, ancak darülfünunu ve heyeti talimiyesini derinden derine bilen bir emin tesis ve idame edebilir. Arkadaşlarının reyi üzerine hükûmet ve reisicümhur tarafından tayin edilmiş olan emin, tensip ettiği ve temenni ettiği yeni bir teşkilâtı hüsnü suretle tatbik edebilecektir. Kendisini başlarında istemiş ve kendisine yardıma müheyya bulunan arkadaşlarını, bu ıslahat yolunda yürütmeye o muvaffak olacaktır.

Fakat çok çetin olarak bir işe eminin tamamen vakfı mevcudiyet edebilmesi için, günlük idarî meşguliyetlerin büyük bir kısmından kurtulması icap eder. İlmî ve terbiyevî mes'uliyetler kendisini kâfi derecede meşgul etmektedir. Binaenaleyh, doğrudan doğruya kendisine tâbi bir kâtibiumumî aşağıki vazifelerle tavzif edilecektir. Muhaberatı ruzmere, bütçenin ihzârı raporlar, istatistikler, projelerin, programların, sirgülerlerin yazılması ve saire, fakültelerle idarî münasebat, kayıtlar, imtihanlar, dereceler, diplomalar, talebe ile münasebat, inşaat, tamirat ve nakil işleri. Bu yüksek memur hükûmet hizmetinde iktidarını ibraz etmiş bulunmalı ve darülfünün işleriyle meşgul olabilmek ve ecnebileri kabul edebilmek ve icabında profesörlerle görüşebilmek için kâfi derecede kültüre malik bulunmalıdır.

Yeni teşkilât ve tanzimat eserinde, emanetin rolü esas teşkil edecektir. Binaenaleyh bu rolü bidayetten tarif ve tasvir lâzımdır.

Darülfününun muhtariyeti

Muhtariyet meselesinin hertürlü ıslahattan evvel halli icap eder.

Fikirlerinin teşrihinde profesörlerin ilmî vaziyetlerine yakışan bir ihtiyat ve itidalden mülhem olmaları lüzumunu teslim eylemekle beraber, darülfününun ilmî ve manevî hürriyetinin kuyut ve şurut ile mahdud olmaması icap ettiği burada tekrar edilir. Fakat, muhtariyet başka bir şeydir. Bu, kendi kendini idare etmek salâhyeti, hattâ hakkıdır. Darülfününun ilmî ve manevî hürriyetini bu şekilde tefsir ve telâkki edemez ve darülfünunu bir unsuru bu-

lunduğu hükûmete sarîh bir şekilde tâbi kılan kanunun ahkâmına da böyle bir vaziyet uymaz.

Binaenaleyh, kanun projesinde, hükûmetin Maarif Vekâleti vasıtasile darülfünunun umumî ve dahilî idaresinde umumî murakabesinde âmir bulunduğuş tasrih edilecektir. Fakat bu keyfiyet, darülfünunun şahsî bütçesine malik olmasına, bunu hükûmetin kontrolu altında idare eylemesine ve hibeler ve vasiyetler kabul etmeğuş salâhiyettar bir şahsiyeti maneviye teşkil etmesine asla mâni teşkil etmez.

Islahatın umumî levhası

Şimdi, teklif edilen ıslahat listesinin umumî bir bakış için nasıl bir manzara arz ettiğini görelim. Bunları bir silsile halinde sıralarken, bir mü-nasebet ve mantık noktai nazarı takip ettim, ve hiç olmazsa baştaki ilk 12 rakamda bilhassa elzemiyeti haiz tedabiri göstermeğuş gayret eyledim. 1, 3, 4 ve 6 rakamlılara bilhassa işaret ediyorum. *Hele tedris usullerine müteallik bulunan bu sonuncusu, tetkikıma havale edilen bütün mesele ve davanın nararımnda merkezini teşkil etmektedir.*

İstanbul Darülfünununun yeniden tanzim ve tensikı

a) Çalışma vasıtaları:

- 1 — Liselerde garp lisanlarının tedrisi.
- 2 — Darülfünunda fransızca ve almanca lektörleri.
- 3 — Birinci sene sonunda garp lisanları için imtihanlar.
- 4 — Türk lisanında neşriyat.
- 5 — Kütüpane teşkilâtının merkezileştirilmesi ve randımanlarının tezyidi.
- 6 — Tedris usullerinin değıştirilmesi.

b) Mesainin ihzar ve tensikı:

- 7 — Darülfünun heyeti talimiyesinin tarzı tayini.
- 8 — Fakülte başına profesör kadroları.
- 9 — Tıp fakültesinin nakli.
- 10 — Mülkiye mektebinin nakli ve Yüksek Ticaret mektebine ait tahviller.
- 11 — Fakültelere müteallik meseleler.
- Tıp) Derslerin sıraları, kütüpane, Dişçi mektebi.
- Hukuk) Meselelerde usul.

Fen) Antropoloji, Coğrafyayı Tabii, Balta limanı, Rasatane, Elektromekanik, Eczacı mektebi.

Edebiyat) Lisaniyat ve Filoloji, garp edebiyatları, san'at tarihi, muallim mektebi ile irtibatı olan pedagoji, tabii coğrafyanın fenne nakli, tarihî tedrisatın cem ve teksifi, bir Dini İslâm ve Felsefei İslâmiye tarihi şubesinin ilâvesi.

İlâhiyat (Edebiyat raprı).

İleride bir iktisadî ve içtimâî ilimler fakültesinin imkânı ihdası.

12 — Talebelerin hayatı.

c) *Darülfünunun tesirleri ve hizmetleri:*

1 — Orta tedrisat muallimleri için tekemmül dersleri.

2 — Umuma mahsus darülfünun dersleri.

3 — Tatil dersleri, arkeolojik tenezzühler, kongreler.

4 — Türkiye Darülfünunu mecmuası.

5 — Millî bir funun, edebiyat ve san'atler akademiyası.

1 — Liselerde garp lisanları tedrisatı:

Liselerin kıymeti hakkında birbirlerine tamamilen zıt içtihatlar duydum. Bunları burada münakaşa etmek istemem. Liseler, ekseriyet itibarile darülfünunun vücade getirmiş olduğu hocalara mevdudurlar ve bu haysiyetle darülfünun ve lise meseleleri birbirine temas eden meselelerdir. Darülfünunu ıslah etmekle liselerin seviyeleri yükseltilmiş olacaktır.

Şu kadar ki tekabbül eylemiş olduğum vazife bir noktada şahsî bir ankete beni mecbur bıraktı. Türkçeden başka bir lisanda cem'i malûmattan pek çok talebenin hemen tamamilen âciz bulundukları ve ancak türkçe okuduklarını gördüğümünden, fransızcanın (ve keza almanca ve ingilizcenin) liselerde nasıl tedris edildiklerini tetkikim icap etti. Taşra liseleri hakkında ancak talebenin beyanatını biliyorum. Bu beyanat, bazı istisnalardan sarfı nazar bu şubei tedrisatın oralarda büyük merkezlerden daha az itinaya mazhar olduğunu gösteriyor ki bu da şaşılacak bir keyfiyet değildir.

Tahsis edilen sene ve saat adedine nazaran, liselerde istihsal edilen neticeler sarîh bir surette gayri kâfidir.

Bakaloryalarını ikmal edenlerin tahsil etmiş bulundukları lisan ile mütekellim olmalarını, beni burada meşgul eden mevzu namına talep etmiyorum. Mühim bir ecnebi lisanını, zahmetsiz bir surette okuyacak bir derecede bilmeleri yeter. Şu anda lisan vukufunu yalnız öğrenmek ve malûmat cemetmek için bir vasıta olarak telâkki eyliyorum. Kendilerine gösterilen eserleri okuyamıyacak olduktan sonra, bir profesörün bir mevzu hakkında

yazılmış eserler listesini vermesi neye yarar? Bugün her yerde tahsili âli hiç olmazsa bir ve kabilse iki ecnebi lisanı bilmeği icap ettirmektedir. Türkiye, Bulgaristan, Yugoslavya, Macaristan gibi lisanları harice intişar etmemiş ve fen sahasında kullanılmamış memleketler için bu mecburiyet daha büyük ve fazladır.

Türkiyede garp lisanlarının taallümü sahasında mefkut olan şüphesiz ki *bir metottur*. Her lisede kullanılan tedris usullerini yandaki lisedeki tedris usullerinden farklı gördüm ve buldum. Aynı lise içinde bir hocanın pek müfit bir usul kullandığını, diğer hocanın ise tedrisatın takip etmesi icap eden yoldan tamamen aykırı bir yol takip etmekte olduğu cihetle talebelerinin vakitlerini boş yere kaybetmekte olduklarını gördüm.

Halbuki, ecnebi dillerinin talimi için mücerrep usuller vardır. Bu sahada bizzat ihtisas iktisap etmiştim ve mevzu hakkında söz söylemek için salâhiyet sahibiyim. Bu işe tahsis edilen zaman tamamen kâfidir. Fakat üç seneden itibaren gayet muayyen ve mazbut bir fonetik usulü takibi icap eder. Talebeler duyma ve telâffuz etme itibarile bir mümarese iktisap eylemelidirler. 150 ilâ 200 arasında daima kullanılır ve en amelî şeyleri irae eder kelime bellemelidir. Bu kelimelere ait sarf müşkülâtının ehemmiyeti yok, zira muhavere dersin esasıdır. Çocukların bu işten zevk duymaları lâzımdır. Zengin bir malzeme icap eder. Hiçbir şey tercüme edilmez, herşey gösterilir. Bilinen kelimelerin fiş cetveli kendi kendine vücut bulur; öğrenilen lisan içinde hareket edilerek ve hayatile yaşanılarak bellenilir.

Yavaş yavaş, müteakip senelerde, hoca tesadüfün karşısına çıkardığı vesilelerle sarf usullerinden bahsederek talebelerinin dikkat ve alâkalarını tenmiye eder. Fakat kaide ve ahkâm serdedilmez. (Şifahen ve doğrudan doğruya) usulü esas teşkil etmekte berdevamdır. Maamafih biribirini takip eden hikâyeler okunur ve her derste hoca ile beraber hazırlanan imlâlardan bir miktar yazılır.

Nihayet, üçüncü veya dördüncü senelerde, fransızca konuşmak mesalesinin esas ve merkez kalmasına hâlel vermemek şartile, sistematik bir şekilde, fakat yine nazariyata boğulmaksızın ve teferruata girmekte ifrata gitmeksiz sarf ile, hususî fiillerle iştigale başlanılır. O zaman yapılan vazifelerin derecesi peydayı ehemmiyet eder: Birtakım edebî parçalar ezberletilir, muhavere, küçük inşalar, birkaç dakikalık konferanslar, münakaşalar ve saire yapılır. Sınıfta hulâsa ettikleri eserlerin büyük sınıf talebeleri evlerinde okumakla mükelleftirler.

Her şeyin tipik bir mahiyeti haiz olduğu bir fransızca sınıfında tedrisat yapılır. Afişler, haritalar, cetveller, mecmualar, kitaplar ve fotoğraflar hep

Bu münasebetle hakikaten şayanı teessüf bir noktaya işaret etmek isterim. Darülfünunda tedrisatta bulunan ve türkçe konuşmıyan ecnebi müte-hassıslar, bir tercümandan istiane eylemektedirler. Ağızlarından çıkan cüm-leler birbirini müteakıben tercüme olunmaktadır. Böyle bir tercümanın me-haret ve vukufu cidden hayretlere sezaadır, fakat bu halden dersin nekadard mutazarrır olacağını kim takdir etmez? Talebe, ecnebi bir lisanı dinliyen samî'ler için icap ettiği şekilde ağırlık ve sadelik ile verilecek fransızca dersleri anlıyabilecek bir seviyeye getirilmiş olmak icap ederdi ve esasen, mahiyeti fenniyelerinden ayrıca, bu dersler lektörlerin tedrisat ve mesaisini ikmal edecektir.

4 — Türkçe neşriyat:

Talebe garp me hazlerindeki malûmattan istifade edebilecek seviyeye getirilince de ikinci bir müşkülât baki kalır ki şudur: Türkiye kitapçılığının münevver karilere ve talebelere kendi lisanlarında verdiği şey nedir? Çünkü Türk kariinin kendi lisanında bütün ilim ve fikir sahalarını, bir kelime ile, muasır hayatın bütün safahatına şamil bir edebiyata gittikçe daha fazla sahip bulunması şüphesiz ki pek ziyade şayanı temennidir.

İmdi, yakın zamanda bir himmet ve gayret gösterilmezse, sade mevcut eserler miktarı çoğalmıyacak, fakat bunların tesirleri az zamanda fevkalâde azalacaktır. Zira, yeni alfabeye alışmış gençlik için, eski harflerle mevcut olan her şey yakında gayri kabili istifade bir mahiyet alacaktır. O eski neşri-yatın bilhassa şiir, edebiyat ve felsefei diniye sahasında zengin olduğunu kabul edince de, halkın mahrum bırakılmaması icap eden eserleri ve tecrü-meleri ihtiva eylediği teslim olunmalıdır. Binaenaleyh, harf inkılâbından evvel intişar etmiş eserler arasında hâlâ okunmağa lâyık addedilen eserleri yeni harflerle tekrar tabetmek lâzımdır. Beş on sene sonra talebe bu eserleri behemehal yeni harflerle yapılmış tabırlarından okumak mecburiyetinde kalacaktır.

Diğer taraftan, bir daha söylemiş olduğum gibi, yeni harflerle intişar eden türkçe eserler seneden seneye fazlalaşmaktadır.. Maamafih bu hususta sistematik hiçbir şey yoktur. Keyfiyet bilhassa roman muharrirleriyle şairlerin ve muharrirlerin himmetleri mahsulüdüdür. Aynı zamanda bir telif yahut bir tercüme neşreden hocaların himmetleri sebkât eylemektedir. Keyfiyet şayanı memnuniyettir, fakat bu kitapların listelerini tanzim ve tertip eden şey tesa-düf veya hevestir. Eğer bu tarzda devam edilirse, fevkalâde mühim bir eserin tercüme edilmesi yahut kendileri için esas bir mahiyeti haiz bir etüdün neş-rolunması için talebeler on yahut yirmi sene bekliyeceklerdir.

Vaktile bir telif ve tercüme komisyonu mevcut bulunmuş ve tevsi edilmiş bir şekilde Millî Talim ve Terbiye Heyetine inkılâp etmiştir. Bu heyet içinden bir komite teşkilini ve gelecek senelerde bu komiteye pek faal bir rol verilmesini teklif ediyorum. Eğer lâzımsa salâhiyet sahibi kimselerle takviye ve ikmal de edilecek olan bu komisyon, memleketin profesörlerle memaliki ecnebiyedeki ulemanın reylerine de müracaat edecek ve sene besene tercüme olunacak eserlerin listesini yapacağı gibi yüksek kıymette vukuf sahipleri tarafından türkçe vücade getirilecek eserlerin de listesini tanzim edecektir.

Eğer on sene müddetle her sene malûmatı beşeriyenin her sahasına dair Türk lisanında iyi bir eser neşredilirse, bu memlekette terakkiyatı ilmiye bahsinde bir büyük adım atılmış olacaktır.

Asarı ilmiye ve fenniye karilerinin miktarca az bulunması hasebile, *Türkiye Hükûmetinin bu neşriyata yardım etmesi icap eder.* Bu yardımın vereceği kuvvetle çok sıkı bir intihap temini mümkün olacaktır. Kuvvetsiz eserlerin, fena yapılmış ve hususile bazan müellifin isminden başka aslına mutabık yeri kalmamış tercümelerin neşrinden sarfınazar edilmelidir. Talebeler, müellifin bütün düşüncelerine tamam olarak anlıyabilmelidirler. Metinde yaptığı hafız ameliyelerinden halkı alelekser haberdar bile etmiyen bir mutavassıtın rasgele aldığı parçalarla kalmamalıdır.

Türkiyede bütün ilim neşriyatı badema her zikredilen madde hakkında istişhadatı, eğer kabilse eserin başına konmak üzere sarıh bir muhteviyat cetvelini, zikredilen esaminin bir fihristini ve müracaat edilmiş eserlerin alfabe sırasile değil lâkin bir tahlili ihtiva eder bibliyografyasını muhtevi bulunmalıdır. Talebe için bütün bu malûmat elzemdir. İyi itiyatları ve iyi mesai usullerini tamim eylemek icap eder.

5 — Kütüpane teşkilâtının merkezileşmesi ve randımanlarının çoğalması:

İkinci faslın R harfinin 5 inci numarasında mevcut müteaddit kütüpaneler arasında bir ahenk ve iştiraki mesai bulunmadığını söyledim.

Bu mahzuru ortadan kaldırmak ve kitapları azamî imkân nisbetinde talebenin elinde bulundurmak için evelemirde *münferit fiş sisteminin* kabulünü teklif ediyorum. Medresetülkuzat binasını işgal eden Merkezî Kütüpanedeki usul tamamilen modern bir usuldür. Bu kütüpanenin müdürü fakülte, enstitü ve seminer kütüpanelerinde aynı usulün tatbikına memur edilmelidir.

Her kütüpanede her fiş kataloğunun üzerine fişte yazılı kitabın nerede bulunduğu iki kelime ile mukayyet bulunacaktır. Meselâ İspinoza'nın hayvan cemiyetleri hakkındaki eserini alalım. Tabî merkezî kütüpanede bir fiş

esasen de Merkezî kütüphaneye konacak olan bu kitabı bildirecektir. Lâkin, aynı zamanda, aynı şekilde bir fiş Fen Fakültesi kütüphanesinin zooloji kısmında, edebiyatın ulûmu içtimaiye kısmında ve eserin mukayyet olacağı diğer enstitülerde mevcut bulunacaktır. Kezâlik tek nüsha olarak Türkiyat Enstitüsünde veya Tıp Fakültesinde bulunacak olan bu kitabın da Merkezî kütüphanede fişi bulunacak ve icabında oraya bu kitap getirtilecektir.

Bu suretle, lüzumsuz yere masraflar arttırılmadan fazla faide temini kabildir.

Satın alınacak eserler hakkında kütüpaneler arasında bir itilâfın mevcudiyeti lâzımdır. Vezaifi arttığı takdirde maaşının da tezyidi icap eden Merkezî kütüpane müdürü her sene satın alınması tasavvur edilen eserlerin listesini tanzime memur bir komisyona riyaset eylemelidir. Esas itibarile, daima müracaat edilen kitaplarla henüz tecrit edilmemiş mecmuaların enstitülerle seminerler tarafından alıkonularak diğer eserlerin Merkezî kütüphaneye gitmesi lâzımdır.

Kütüpanelerin açık bulundukları saatler kâfi değildir. Tekmil sene esnasında Merkezî kütüpane okuyuculara saat 18 e kadar küşade bulunmalıdır. Hattâ haftada iki kere sat 22 ye kadar açık bırakılması iyi olur. Gece çalışmak isteyen talebe şimdiki halde buna first bulamamaktadırlar. ve tabii, hocalar da talebelerine hazırlanacak etütler vererek bu fırsatların husulüne hizmet etmelidirler.

Tarzı faaliyetleri bir cümle ile kabili tesbit ve tayin olmıyan *diğer kütüpanelere* gelince, bunlarda da *kolayca çalışmak* imkânı temin edilmelidir. Devamlı bir tettebbüde bulunan talebe buralarda bütün günü geçirebilmeli ve bir lira emanet mukabilinde temin edilen bir anahtarla kilitli bir çekmeceye kendine ait kâğıtları bırakabilmelidir.

Okuyuculara ait istatistiğin süratle artması lâzımdır. Senede 2,500 okuyucu ve müracaat edilmiş 5,000 cilt pek azdır.

Nihayet *harice kitap iraei* meselesini de halletmek lâzımdır. Bu hususta kendilerine sual sorduğum kimseler, eğer harice kitap iare edilirse bunlar meyanından çoğunun kaybolacağını temin ettiler. Diğer taraftan, Galatasaray, Bahçeköy Orman mektebi, Rober Kolej gibi bazı mektepler hiçbir mahzur karşısında kalmadan harice kitap iare eylemektedirler. Geçen sene Robert Kollej harice ve sade leyli talebesine değil her çeşit okuyucuya verdiği binlerce kitaptan 4 cilt zayi etmiştir. Bukadarı bütün kütüpanelerde olur.

Bir tecrübede bulunmalıdır. Bazı müstesnalardan sarfınazar, talebelerin evlerinde kitapları yoktur ve elyevm hiçbir şey, yahut faideli hiçbir kitap okumamaktadırlar. Şiddetli bir talimatname tanzim etmelidir. Fazla eskitilmiş, lekelenmiş yahut zayi edilmiş her nüsha talebece tazmin edilmelidir.

Bu tehlikelere karşılık olmak üzere 2 yahut üç liralık, hattâ daha fazla bir paranın emanet alınması istenebilir. Nadir kitaplar için lâzımgelen ihtiyatlara müracaat edilsin, lâkin *talebeler için harice kitap iaresi elzemdir*.

Bu keyfiyet, çalışma vasıtalarının ıslahı için teklif edilen tedabirin heyeti mecmuası meyanına dahildir. Bütün bu tedbirin talebeyi kendi başına çalışabilecek hale getirmeği istihdaf ettiği nazarı dikkate arz edilir.

6 — Tedris usullerinin tebdili:

Fevkalâde haizi ehemmiyet bir noktaya geliyoruz. Talebelerin kendi ellerinde çalışma vasıtaları olmadıkça, ders onlar için herşeydir. Fakat bu çalışma vasıtaları onlara verilir verilmez, ders, darülfünun tahsilindeki mahdut olan hakikî yerini alır.

Vazifeşinin dersini harfiyen bilmekten ibaret bulunduğunu talebenin zihninden çıkarmak lâzımdır. Halbuki, hemen hepsi henüz buna kani bulunmaktadırlar. Talebe hiç kimsenin, hattâ en yüksek bir üstadın bile darülfünunun deruhde ettiği fikrî terbiyede kendi yerini alamıyacağına kail olmalıdır. Lâzımgelen gayret ve himmeti hiç kimse talebenin nam ve he-sabına yapamaz ve gayeye ulaştıracak olan gayret ve himmet, ancak talebenin bizzat göstereceği gayret ve himmettir. Kendiliğinden birşey yapmıyan ve kendi kendine birşey yapmıyan bir talebe de imtihanlarını geçirebilir ve şehadetname alabilir. Fakat fikir hayatını fethetmemiştir. Talebe faal, müteşebbis olmalı, kendi kendine girişeceği birçok şeyleri bulmalı ve yapmalıdır. Bir terbiyeibedeniye hocasının talimleri göstermesi ve idare etmesi fakat pazılarını çalıştırmakta talebeyi kendi kendisine terk etmesi gibi, darülfünun hocası çalışmağa sevk etmeli, sarf edilecek sâyi anlatmalı, bunun vasıtalarını vermeli; fakat, (kendini kendin kurtarmalısın!) fehvasınca inkişafını temin edecek olan yine talebenin kendisidir.

Profesörler birer konferansçı gibi telâkki edilemezler. Bir profesör hayat ve hareket veren bir adam, bir müşavir ve bir rehber olmalıdır. Hemen hemen diyeceğim ki, kendi küçüklerine mevcudiyetle bir misal veren daimî bir talebedir.

Vazifesini nasıl tasavvur etmeli?

Bu sahada Tıp ve Fen fakülteleri haizi rüçhan bir vaziyettedirler. Klinikleri ve lâboratuarları, öteki yerlerde yapılması icap eden şeyler hakkında birer misal arz etmektedir. Esas tavrı tazammun eden ders bu fakültelerde tabiatile işin bir kısmından ibarettir. Fakat bunlar hakkında bu kaydı serdettikten sonra, bütün darülfünunda şifahî ve nazarı tedrisatın azaltılması icap ettiğini söyleyebileceğime kailim. Dersleri esas nokta üzerinde

teksif eyliyerek vekayiin tafsilât ve teferruatı hakkında kitaplara müracaati istihdaf ve temin eden umumî bir himmet ve muvaffakiyet, hayırlı ve mesut olacak, tedrisata zindelik ve hayat verecektir.

Esas dersleri, daha ilerlemiş talebeye mahsus *hususî tedrisatı ve ameli mesaiyi* birbirinden her yerde ayırmak lâzımdır.

Esas ders, umumiyetle bir fen için methal mahiyetini haizdir. Zaten lisenin yapmış olduğu şeyin daha tafsilât ve teşe'ubâtı ihtiva eden bir tekrarı değildir. Tamamile farklı bir ihtiyaca cevap verir. Bu ders, alâkayı hattâ teheyhûç ve hayranlığa varan bir alâkayı tahrik etmek, bir fennin büyük meselelerini, hudut ve ittisalâtını, kendine mahsus usulleri ve şaheserlerini göstermekle mükelleftir. Lûgatleri, ansiklopedileri ile, büyük bir ihtisas ve vukufla yazılmış mühim kitapları ve mecmualarile, velhasıl mevzuun vücut verdiği bütün bir edebiyat ile talebeyi aşına kılması lâzımdır. Tabîî mühim ve esaslı vak'aları da teşrih eylemesi icap eder, fakat bunları, yüksek bir noktadan, büyük hatları bir dağ zirvesinden görülür görülmez tafsilâtı gözönünde mekşuf olan bir peyzaja bakıyormuş gibi gösterir.

Her ilme ait bu esas derse aynı miktarda saat tahsisi kabil değildir. Keyfiyet ilme göre mütehavvildir. Fakat bu tarzda tasavvur edilen bir dersin, ansiklopedik ve herşeyi tarif ve izah eden bir dersten daha az saat işgal edeceği muhakkaktır. Senei tedrisiye esnasında haftada iki üç ve nihayet dört saat tasavvur ediyorum.

Bu esas ders az değişir. Çünkü tedrisin mesnedini teşkil eder. Maa-mafih, vaziyeti hazıraya tamamilen mutabık olmak için teşrih ve talim eylediği fen hakkındaki bütün neşriyat ile bilâfasıla beslenmek mecburiyetindedir. Grafikler, klişeler, epidyaskoplar ve ilâh. gibi teşhiri vesikalara muhtaçtır. Bir sene zarfında büyük bir keşif vukubudur, büyük bir âlim vefat eder, pek mühim bir eser intişar eylerse bir dersin buna hasr ve tahsisi de muvafıktır. Eğer maruf bir âlim memleketten geçerse kürsüsünü bir saat için kendisine terk ve takdim de iyi bir harekettir. Bu suretlerle talebe ilmin zihayat bir mahiyet ve mevcudiyetile temasa girer.

Haftada bir yahut iki saatlik hususî tedrisat farklı bir mahiyeti haizdir. Bu tedrisat ikinci seneden itibaren ve ilerlemiş talebeye hitap eder. Bir seneden öbür seneye yenileşmesi lâzımdır. Mevzuları profesörün tedris eylediği fennin bir kısmına munhasırdır. Eğer bir kitap hazırlamakta ise, bu husustaki taharriyatını profesörün bu hususî derste teşrih eylemesinde hiçbir mahzur yoktur. Bu suretle taharriyatından ilk önce talebesi müstefit olurlar. Bu tedrisatı mahsusa esnasında ilmin bir faslı tamik edilir ve bu misal ile öteki fasıllarda da nasıl çalışmak icap ettiği gösterilir. Esasen hazırlanmış ve ilerlenmiş bulunan bir samîin heyeti önünde duyulan şüpheleri izah ve teşrih-

ten, her fende tesadüf edilen müşkülâtı ve tenakusları göstermekten içtinap eylememelidir. Bu ders esnasında talebeler kendi kendilerine mütemadiyen sualler sormağı, halledilecek meseleler ile karşılaşmağı öğrenirler. Ve bu, lâzımdır. *Kat'î hükümlere ve kanaatlere bağlanıp saplanmak fennin zıddı ve aksidir.* Gençler, bu ders esnasında, bir fennin hiçbir zaman kat'î ve değişmez bir şekil almadığını, ilmî kanunlarımıza artık yeni kanunların yaklaştığını, ilmî kanunlarımızın başka kanunların yerlerine gelmiş olduklarını ve başka kanunlar tarafından istihlâf edileceklerini öğreneceklerdir.

Amelî mesaiye gelince, bu isme lâyük her darülfünun tedrisatı zamanın hiç olmazsa üçte birini ve bazan nisfını buna tahsisle mükelleftir. Lâboratuvarları olan fakültelerde bu nisbet daha da fazladır.

Amelî mesai İstanbul Darülfünununda mevcuttur. Edebiyat ile Hukukta kâfi derecede mevcut değildir. Mahdut birkaç ziyareti müteakıp kat'î bir hükmü vermeğe cesaret etmeden diyeceğim ki, Fen Fakültesinde mütehavvil ve muhtelif şekiller de mevcuttur. Ve bazan, uzun zamandanberi hemen hiç değişmeyen bir programla biraz fazla sabit ve adeta mihanikî bir mahiyet almıştır. Maamafih, fende gayet faalâne tanzim ve idare edilen lâboratuvarlar mesaisine tesadüf ettiğimi tekrar ederim.

Amelî mesai, ya kliniklerle lâboratuvarlarda yahut talebe konferanslarıyla seminerlerde yapılır. Bu son vaziyet bilhassa lâboratuvarları olmayan fakültelere aittir. Fransız usulü olan ilk usul ve bilhassa Almanyada tatbik edilen ikinci usul, denebilir ki aynı şeyi ifade ederler. Bir profesörün idaresi altında toplanmış bir talebe grubu, birkaç hafta zarfında ihzarı mutad bulunan bir takım mevzularda çalışmağı profesörleri tarafından mükellef tutulur ve bilâhare bu talebeler, münakaşa ve tenkitler yapılan içtimalarda mesailerinin neticelerini izah ve teşrih ederler.

İstihdaf edilen gaye şudur: *Talebeyi, kendisine öğretilmiş usuller mucibince, ve bunları tatbik etmek, ve kendisine öğretilmiş şeylerden hakkile istifade eylemiş olduğunu ispat etmek üzere çalışmağı hazırlamak.*

Garp darülfünunlarında bu talebe mesaisine o kadar büyük bir ehemmiyet verilir ki, alekser bu mesai taallük ettiği ders hakkında imtihan yerine geçer. Derece imtihanlarına kaydolunmuş talebeden, seminerde bir etüt ihzar etmiş olup bu etüdünün de profesörü tarafından kabul edilmiş bulunduğunu mübeyyin bir vesika göstermesi talep edilir.

Münakaşayı teshil için, seminerlerde bir masa etrafında toplanılır. Sık sık kitaplara müracaat lüzumu mümkün bulunduğu kütüpane yakınındeki bir odada içtima olunur.

Her sene yahut sümesterin bidayetinde profesör mesai mevzularını, hiç olmazsa talebe başına bir mevzu hesabına verir. Bazan bir içtimada iki

talebe eseri okunabilir. Gurup halinde bu eserlerin en iyilerini okumak ta mümkündür. Mevzuların listesi salona asılır. Bunlardan birini intihap eden talebe intihap ettiği mevzuun yanına ismini yazar. Bu intihabın ilk günlerden yapılması lâzımdır. Üçüncü hafta başında, en kısa mevzuu almış olan talebe yazısını vermelidir. Bundan sonra da, hazırlanan yazıların birbirini muntazaman takip etmesine dikkat eylemelidir. Bundan evvel de katalokta taharriyat usulü kendilerine öğretilmek, kendileriyle beraber her mevzu hakkındaki eserlerin bibliyografyası tetkik olunmak gibi mesai için talebe kütüpaneye götürülürler.

Mevzuların hududu nekadar muayyen ve mazbutsa o kadar iyidir. Nutka benziyen eserler vücade getirilmemelidir. Daima vak'alar, tarihler, muayyen taksimat olmalı, istifade edilen menabide kıymetli eserler arasında derme çatma kitaplar karışmamalıdır.

Bütün seminer mesaisi için talebenin ilk önce mevzuuna ait bibliyografyayı tertip ve tanzim eylemesi ve bazı hususatta şüphe içinde kalmışsa bunu profesöre göstermesi lâzımdır. Bundan sonra da okuması ve notlar alması icap eder. Bu münasebetle hoca bir fişin nasıl yapıldığını, fişlerin nasıl tasnif edildiklerini, bir kelime ile her tettebbü ve tefekkür eserine hazırlanışın teknik mahiyetini talim eder. Talebenin zihninde fikirler terekkep ve teşekkül edince, plânını yapar, lâzımsa bunu hocaya arz eder ve nihayet tesvide başlar. Şekli kat'isinde kâğıda geçirilmemiş seminer mesaisini tercih ederim. Mücmel notlar üzerinde konuşmağa alışmalıdır.

Umumiyet itibarile, talebe tarafından hazırlanan şey hocaya bir ders evvelinden tevdi eidir. Bu suretle onu evinde okumağa hocaların vakti olur. Talebenin hazırladığı mevzu teşrihi esnasında hoca iki münekkik tayin eder, lâkin mevcut bulunan bütün talebenin söz söylemeğe hakkı vardır. Ve mevzuun telhisi ve heyeti mecmuanın tam bir tarzda tetkiki hocaya terettüp eder. Müspet mahiyette münakaşa usulünü tesise mütemadiyen gayret etmelidir. Kemali hürriyetle ve muarız fikir ve içtihadı tam bir hürmetle ifadei meramı temin eden bu usul, objektif hareket edebilmek hususunda mükemmel bir mümarese mahiyetini haizdir.

Bu tarzı tedris son bir şartı da icap ettirir. Haftada yahut her on beş günde bir, talebelerle konuşmak ve mesailerı hakkında kendilerine vesayada bulunmak üzere, hocaların darülfünun bürolarından birinde bir kabul saati olmalıdır.

İster derse, ister tedrisatı mahsusaya, lâboratuar veya seminer tedrisatına taallük etsin darülfünun vazifesinin derin ve binaenaleyh serbest bir şekilde düşünür dimağlar vücade getirmek olduğunu hiçbir zaman nazardan dâir

tutmamalıdır. Yüksek tahsilde metot meselelerinin bu kadar mühim olması bundandır. Müşahedeye, tecrübe ve kontrole alışmak, fer'i ahvalden umumî kaideleri, yahut esaslardan fer'i halleri keşif ve istihraç usullerini, tahlil ve terkip metotlarını şuurlu bir tarzda tatbik edebilmek; ve her tetkik ve taharrî için elzem olan faraziye sistemini de tam ve sıhhatli bir şekilde kullanmağa muktedir olmak sayesinde ki, fikrin herhangi sahasında artık bulutlara istinat etmiyen, bilâkis müspet keyfiyetlerde istimali mümkün olan ve hayatı zenginleştirebilen sağlam bir eser vücade getirilmesi mümkündür.

İşte fikrî ve ilmî teşekkülle hayat arasındaki bu sıkı rabıta da bir darülfünunun başlıca düşüncelerinden birini teşkil eder. Mutlak bir mücerretlik ve nazariyecilik sistemile mücadele etmek lâzımdır. Hayatın hâdise ve vak'aları her tetkik ve tahsilin esas ve menşesinde ahzi mevzi eder ve hayatın ihtiyaçları her tetkik ve tahsilin varacağı neticedir. San'at, şiir, felsefe, yüksek riyaziye veya astronomi faraziyeleri gibi vücup ve lüzumu derhal göze görünmiyen, fakat ademi mevcudiyetleri hayatı şân ve şerefinden mahrum bırakan ve tezlil eden ihtiyacı âliyenin de bu ihtiyaçlar kelimesinin hududu içinde bulunduğunu söylemek ise tabiî zaittir.

Hakikatlere istinat etmek lâzımdır. Bu memleketteki vaziyetin icabatı ve ihtiyacı meçhulümüz değildir. İstanbul darülfünunu gibi bir darülfünunda, Türkiye gibi baştan başa yeniden teşekkül eden bir memlekette, bu icaplar ve ihtiyaçlar her tarafta fazla ilmî alâkayı celp etmelidir. Memleketin jeolojisi (bu sahada Ankaranın jeolojik haritasını gördüm ve bu sahada iyi çalışıldığını biliyorum.) Türkiye'nin tabiî ve iktisadî coğrafyası, iklimi, ezhar ve nebatatı, kara ve deniz hayvanları, sekenesi (antropoloji), mazisi (kablettarih, tarih, vesaik), hıfzıssıhhası; sanayii, kültürü ve güzel san'atleri, darülfünunun tek mil kürsülerile alâkası olan bütün bu şeyler, mühim ve esaslı tetkiklere ilk mevzu olmalıdır.

İlim ve fen için yeni bilgiler verecek olan bütün bu mevzular burada el altındadır. Ve bu mevzulardaki araştırmalar ve eserlerle, *insaniyetin umumî fikrin sermayesine Türkiye'nin verebileceği ve vermekle mükellef olduğu şahsî hisse yavaş yavaş temin ve ihzar olunacaktır.*

Memleketin bütün hayatını vazih bir şekilde görüp tesbit etmeli ve ilim derecesine çıkarmalıdır. Ve bunu bütün âlem bilmelidir.

Ve tabiî, bütün öteki milletlerin ilim ve fen sahasında neler yaptığından da memleketi haberdar eylemelidir.

Şarkî Avrupa ile Anadolu'daki büyük medeniyetler burada değilse nerede tettebbü edilecektir? Bizans arkeolojisi Bizans eserlerinin bulunduğu bu topraklarda tetkik edilmezse nerede edilecektir? Ya Türk san'atı tarihi? Bunların hepsini saymak çok uzun olur. Lâkin zikredilen bu iki üç misal de

tedrisatına can vermek için darülfünunun yakınında birçok hazineler bulunduğunu göstermeğe kâfidir.

Metotlar hakkında bir söz daha söyleyelim.

Bu tarzda bir tensik ve tekâmül esnasında, *imtihan usullerinin de, değiştirilmesi icap ettiği aşikârdır*. Sene esnasında okunmuş ders hakkında bir isticvap ile iktifa etmekte devam olunmasına imkân yoktur. Her hoca fakültesine *imtihanda istenebilecek maddelerin bir programını* vermekle mükellef bulunmalıdır. Dikkatle tetkik ve kabul ettikten sonra, darülfünun bu programları neşredecektir. Ve namzetlerin badema derslerle konferanslarda olduğu kadar da yalnız olarak hazırlanabilecekleri kabul edilecektir.

İmtihanlar, vâsi bir bilgiden (hafızadan) çok ziyade, muayyen meselelerin halli (metot) cihetini istihdaf eyliyecektir.

MESAI TEŞKİLÂT VE TANZİMÂTI

7 — Heyeti talimiyenin tarzı tayini:

Darülfünun talimatnamesine nazaran, bir yer münhal olduğu vakit o yerin ait olduğu fakültenin profesörler meclisi bir namzet irae eder; sonra Darülfünun Divanı bu hususta bir karar verir; Maarif Vekâletine bir teklif arz eder; kezalik Maarif Vekâleti de Reiscümhura bir teklif arz ederek tayin de Reiscümhur tarafından icra olunur. (Madde 14).

En yüksek icra makamına kadar varan bu teklifler silsilesi, tam bir emniyetin zimânı mahiyetini haiz ise de, azimet noktasında bazı zayıf cihetler arzylemektedir.

(Münhal bir ders) ne zaman bir şekli kanunide inhilâl eylemiş bulunur? Namzetliklerini koyabilecek olan kimseler bu inhilâlden nasıl haberdar olurlar? Namzetler hakkında ne şekilde bir anket yapılır ve bunu kim yapar?

Vekâletin hüküm ve reyine keyfiyeti terkten evvel, darülfünunun teşkilâtı dahilîyesi vaziyette iki defa amil olmaktadırlar. Tatbikat itibarile darülfünunun kendi heyetini bizzat vücade getirdiğine hükmetmek için, bu suretle kuvvetli edille mevcut bulunmaktadır. Memaliki hariciyede de tatbik edilmiş olan bu usul, oralarda daima musip telâkki edilmemiştir. Burada da umumî bir tasvibe mazhar olmamaktadır.

Vukuundan nice zaman evvel tayin keyfiyetinin esasen tesbit edilmiş ve takarrür etmiş bulunduğu, bu münasebetle söylenebilir. Filvaki, profesör tayin edilebilmek için, 15 inci maddeye nazaran hiç olmazsa 15 sene muallim olmuş bulunmak lâzımdır. Bundan başka, 12 nci maddeye nazaran, muallim olmak için 30 yaşını bitirmiş olmak iktiza eder. Bu suretle, profesörlük yolu, en muvafık şerait içinde bulunmak kaydile 45 yaşına kadar seddedilmiştir.

Muallimlerin tayininde hâkim olan ve tatbik edilen usul hakkında talimatnamede hiçbir kayıt bulamadım. Buna mukabil, fakülte profesörlerinin kontrolü altında yapılacak sıkı imtihanlar geçirmeğe mecbur bırakılan profesör muavinleri hakkında pek etraflı bir nizamname mevcuttur.

Şu halde nefsülemirde işler bu suretle cereyan eylemektedir: bir kere silsileye profesör muavinini sıfatile girince uzun fasılalardan sonra ve fakültenin vereceği karara göre muallim ve bilâhare profesör mevkiine gelinmektedir.

Bu vaziyet, genç bir âlimi büyüklerinin keyif ve arzularına tam bir şekilde teslim ediyor. Bu, onun şahsiyeti için ne cesaretbahş, ne de hattâ emin ve salim birşeydir. Diğer taraftan, bu medit intizarın devamı müddetinde, profesör muavininin imtihanı esnasında gösterdiği evsafın yerine fena bir memur zihniyeti kaim olabilir.

Hulâsa: beklemekle geçmiş bütün bir gençlik, dışardan hiçbir rey serdedilmeden teklif edilmiş tayinler, darülfünun haricinde meydana çıkmış olup bütün bu muayyen stajları yapamadan namzetliğini vaz'etmek isteyen bir âlime karşı kapının adeta mesdud bulunması; mevcut usulün mahzurları işte bunlardır.

Binaenaleyh, bazı tebdilât teklif ediyorum.

Evvelemirde, muallim ve profesör muavinini kelimelerinin fransızca tercümelerinde bir ittıratsızlık görmekteyim. Bunların ilki hakkında muhtelif yerlerde *Chargé de cours* ve *maître, professeur - adjoint* ve diğeri hakkında *Chargé de cours* ve *professeur - adjoint* tabirlerini gördüm. Türkçede müstamel tabirlerin muvafık olup olmadığını daha salâhiyetlilere terk ederim. Fakat fransızca mukabilleri olarak profesör için *Professeur titulaire* ve muallim için *Professeur en charge* ve profesör muavinini için *Professeur adjoint* denmesini muvafık zannediyorum. Binaenaleyh bu raporda ve kanun projesinde badema bu tabirleri istimal edeceğim.

Bu küçük nokta bir kere tesbit edildikten sonra, hocasının vefat etmiş veya istifa eylemiş olduğu her ders için şu suretle hareket edilmesini teklif ediyorum:

A) Bir profesör tarafından işgal edilen sabit kürsüler müstesna olmak üzere bir münhal vukuunda fakülte ve darülfünun Maarif Vekâletine iş'arda bulunarak muallim veya profesör muavininin istihlâfı mı icap ettiği, yahut programlarda bazı tadilât mı teklif edileceği veyahut kürsünün ilga mı edileceği sorulur.

B) Vekâlet kürsünün münhal bulunduğu karar verdiği takdirde talep edilen şartları ve tevdi istenen vesaikü mübeyyin ve on beş gün müddetle behemehal *umumî bir kayıt defteri* açılır.. Türk tabiiyetini haiz olup

matlup vesaiki tevdi etmiş bulunan namzetlerden başka hiç kimsede bir gûna hak yoktur. Münhal için ecnebi bir mütehasıs daveti hakkı mevcuttur.

C) Namzetlerin listesi ile dosyaları fakülteye gönderilir. Namzetlik vesikalarını fakülte tetkik ve *namzetlerin kıymeti hakkındaki fikir ve kanaatini âraya müracaatle beyan eder*. Fakülte reisi verilmiş reyleri emine, o da Vekâlete bildirir.

D) Bunun üzerine, Vekâlet âzayı tabiiye ile her tayin için intihap olunan âzadan mürekkep bir *Anket Komisyonu* tayin eyler. Âzayı tabiiye darülfünun divanındaki âzadır. Vekâlet tarafından intihap olunan âza adedi 5 olup darülfünundan yahut ta hariçten seçilebilirler.

E) Bir hafta evvelinden tahminen davet edilen Anket Komisyonu bizzat rey sahibi olan eminin riyaseti altında in'ikat eder. İlk sözü alâkadar fakülte reisi alır. Ekseriyeti ârayı istihsal eden namzedin ismi, içtimain bir zabıtnamesi ve bütün dosyalarla birlikte Vekâlete takdim olunur.

F) Maarif Vekâleti vakı müzakeratı ve namzetlerin istihsal eyledikleri reyleri tetkik eyledikten sonra, tayini icra eden Reisicümhurun tasvibine teklifini arzeder.

G) Profesör muavini olsun veya olmasın darülfünuna kabulünü istiyen her namzet, profesör muavinleri hakkındaki nizamnamei hazıranın 4, 5, 6 ve 7 nci maddelerinde mevzuubahs müsabaka imtihanına tâbidir. Maamafih, alâkadar fakülte ile darülfünunca izhar edilen reye tevfiikan doktoralarını yapmış ve ilmi şöhretleri umumî eserler ve konferanslarla müesses bulunmuş olan namzetleri müsabaka imtihanından Vekâlet istisna edilebilir.

Eğer tayin hakkındaki bu şartlar kabul edilirse, muallimlik için 30 yaşına varmış bulunmağı ve profesörlük için 15 sene muallimlik stajı görmeğı istiyen maddeden vazgeçilebilir. Zekâ ve liyakati müsellemler ve muhakkak bir şahsiyetin fazla erken eriştiğı endişesi asla varit olamaz. Bugünkü sistemle, bir (*Pascal*) Paskalın profesör tayin edilmeğı ömrü yetmiyecekti.

Bu faslı ikmal ederken, ancak *tayini icra edenin bir istifayı kabule veya istifaya mecbur etmeğı salâhiyeti bulunduğı* kaidesini kat'î bir surette tatbik etmek lüzumunu tasrih ve tekit eylemek isterim. Bu kaidenin tatbik şekline gelince, eğer bir azli emanet kendisine teklif ederse, keyfiyeti Maarif Vekâleti kendi tasvibile ve kendi teklifi olarak reisicümhura arz edecektir ve ancak tayin keyfiyeti tarafından icra edilmiş olan Reisicümhur yaptığı eseri bozabilir. Reisicümhur tarafından ittihaz edilecek karara intizaren, mühim ve ağır ahvalde, kabil olduğu kadar kısa bir zamana inhisar etmek üzere işten el çek-tirmek hakkı verilebilir.

Kanun projesinde hocalar hakkında, tafsilâtını burada münakaşa kabil olmiyan ahkâm mevcut bulunmaktadır.

8 — Fakülte başına heyeti talimiye kadroları:

Her fakülte için lâzım olan heyeti talimiye kadrolarının asgarisi itikadımca ne olabileceğini söylemekliğin benden def'at ile talep olundu. Maarif Vekâletinin bu hususta bazı endişeler beslemesini tabîî buluyorum. 1927 — 1928 senesinde neşredilen broşürün 33 ilâ 36 ncı *sahifelerinde* görülen mevaddı tedrisiyenin mühim bir miktara balığ olduğu muhakkaktır. Profesör, muallim ve profesör muavinlerinin miktarı bilhassa yüksektir. *Prensip olarak hoca miktarını azaltıp kalanlara daha iyi maddî şartlar temin edilmesi icap eylediği aşîkârdır.*

Türkiyedeki ikametimin kısalığı hasebile, hocaların şahsiyetleri hakkında hiçbir hüküm vermeğe ve bir teklif serdeylemeğe manen hakkım yoktur. Eğer ihtimal verdiğim gibi hükûmetin bu hususta kanaatleri varsa ve raporumu esas ittihaz ederek bu kanaatlerine göre hareket edecekse, kararlarının mes'uliyetini deruhde edemem. Meselenin bütün mahiyetini bile bile aldığım mes'uliyetlerden asla korkmam. Fakat haksızlıktan korkarım. Ve şahıslarını tanımıyorum diyebilecek kadar az tanıdığım ve vücade getirdikleri eser hakkında tam bir kanaat hâsıl edemediğim hocaların mukadderatını tayin edebilecek mukarrerat ittihazında, burada bulunalı bu kadar az zaman geçmişken amil olmaklığım da benim için hakperestane bir hareket teşkil etmez.

Maamafih eğer heyeti talimiye tenkis edilir, işsiz kalan hocaların bahsetmiş olduğum ilmî tercümelere memur edilmelerini, yahut iktidarlarına göre bir mektep idaresile yahut hattâ yüksek bir mektepte bir hocalıkla tavgizlerini münasip bulduğumu söyleyeceğim.

Bilhassa bunu zamandan beklemek icap ettiğini zannediyorum. Mevcut tedrisat miktarını tedrici olarak ve inhilâl vukubuldukça darülfünunun azaltmasına müsaade edilirse, yine büyük birşey yapılmış olur.

Bu itikbalî hazırlamanın güzel bir yolu da *ilânihaye*, *teş'up kabiliyetini haiz olan mevaddı tedrisiyeyi değil, fakat her fakültede bir profesör tarafından işgal edilen sabit kürsüler adedini kanunda tayin eylemektir.* Kaideten her ilim yahut büyük bir ilmin her mühim kısmı bir sabit kürsüyü, binaenaleyh bir profesörü icap eder. Darülfünunun rey ve mütaleasını aldıktan sonra sabit bir kürsüye diğer bir profesör yahut halin icabına göre bir muallim tarafından deruhde edilmek üzere muvakkaten ikinci bir kürsü ilâvesi hususunda Maarif Vekâletine salâhiyet veren bir maddei kanuniye mevcut olmalıdır. Lâkin bunların istifaları takdirinde, hakikî lüzum hali müstesna, kanunî adede rücu edilir.

Takribî bir mahiyette olmak ve daha tamik edilecek bir tetkik neticesinde tadil edilebilmek şartile, esas kürsüler, yani behemehal mevcut olması icap eden ve kanuna kaydedilmeleri muktazi bulunan kürsüler şunlardır:

Tıp Fakültesi için (16 sabit kürsü)

- 1 — *Anatomie normale*
- 2 — *Histologie et embryologie*
- 3 — *Physiologie et chimie physiologique*
- 4 — *Pathologie générale et anatomie pathologique*
- 5 — *Clinique médicale et pathologie interne*
- 6 — *Clinique chirurgicale et pathologie externe*
- 7 — *Gynécologie et obstétrique*
- 8 — *Maladie des enfants*
- 9 — *Clinique psychiatrique*
- 10 — *Dermatologie et vénérologie*
- 11 — *Clinique ophtalmologique*
- 12 — *Clinique oto-rhino-laryngologique*
- 13 — *Thérapeutique et matière médicale (méthode de traitements)*
- 14 — *Hygiène et bactériologie*
- 15 — *Radiologie (diagnostic et traitements)*
- 16 — *Médecine légale, déontologie*

Urologie, memaliki harre hastalıkları ve saire gibi fevkalâde mühim olan tedrisatın da baki kalmaları icap ettiği muhakkaktır. *Sarih ve kat'i* olarak tekrar ederim ki, bu levha yalnız profesörlere aittir. Muallimlerle profesör muavinlerinin vaziyetlerini esas kadroya tevfikân tayin etmek icap eder. *Bu mülâhaza bütün fakülteler hakkında varittir.*

Tıp Fakültesine raprı takdirinde *Dişçi* mektebi muallimlerinin vaziyeti de, bu karar ittihaz edildiği zaman tesbit olunacaktır.

Fen Fakültesi (12 sabit kürsü)

- 1 — Yüksek riyaziyat, cebir, hendese. Temrin
- 2 — *Calcul différentiel et intégral, mécanique rationnelle exercices*
- 3 — *Calcul des probabilités-Analyse supérieure*
- 4 — *Astronomie (élémentaire, mathématique et physique) Météorologie*
- 5 — Fizik (Tecrübî ve riyazî)
- 6 — Kimyayı gayriuzvî — *Analyse qualitative*

- 7 — Kimyayı uzvî — *Analyse quantitative*
 - 8 — Mineraloji — (*Cristallographie optique*)
 - 9 — Jeoloji, Paleontoloji ve Coğrafyayı tabîî
 - 10 — *Zoologie descriptive et génétique*
 - 11 — Nebatat (*Physiologie et anatomie, génétique*)
 - 12 — Antropoloji (*Paléontologie humaine, morphologie, anthropométrie, eugénique*)
- Eczacı mektebinin vaziyetini ayrıca tetkik lâzımdır.*

Hukuk Fakültesi (12 sabit kürsü)

- 1 — Hukuk ilmine methal, hukukun umumî tarihi
- 2 — Roma hukuku
- 3 — Hukuku âmme ve mukayeseli hukuku esasiye
- 4 — Mukayeseli Türk ve Avrupa kanunu medenileri
- 5 — *Droit civil türç et droit civil comparé, droit des obligations*
- 6 — Hukuku ticaret ve bahriye *Droit commercial et maritime*
- 7 — Hukuku idare
- 8 — Hukuku umumiye ve hususiyei düvel
- 9 — Hukuku ceza ve tatbikatı cezaiye
- 10 — Hukuk muhakemeleri usulü *Procédure civile-poursuite et faillite* icra ve iflâs
- 11 — İktisat — Fenni umumii mâli
- 12 — Tıbbı adlî (Tıp Fakültesinde)

Edebiyat Fakültesi (12 sabit kürsü)

- 1 — Umumî lisanîyat - Hindu - Avrupaî lisanlarda tatbikatı
- 2 — Türk edebiyatı: muharrirlerin teşrih ve tefsiri ve edebiyat tarihi
- 3 — Fransız edebiyatı: muharrirlerin teşrih ve tefsiri ve edebiyat tarihi
- 4 — Rönesanstan bugüne kadar mukayeseli edebiyat: metinlerin izahatla kıraati ve bu eserlerde tezahür eden fikir tarihi
- 5 — Felsefe tarihi. Umumî psikoloji
- 6 — İctimaiyat, ahlâk, terbiye.
- 7 — Mantık, *Théorie de la connaissance*, Tasnifi fünün
- 8 — Eski medeniyetler tarihi: Şark, Yunanistan, Roma
- 9 — Türkiye tarihi
- 10 — Ezminei cedide ve Türkiye ile Avrupa münasebatı tarihi
- 11 — Şark ve garp san'atı tarihi
- 12 — Acem ve Arap edebiyatı

Elyevm ancak 3 talebesi bulunan İlâhiyat Fakültesinin İslâm Tarihi, felsefesi ve dini şubesini teşkil etmek üzere Edebiyat Fakültesine raptı fikri daha ileride teşrih ve teklif edilecektir. Teksif ameliyesi bu takdirde orada da zirdeki şekli icap edecektir:

İSLÂM TARİHİ, FELSEFESİ VE DİNİ ZÜMRESİ

Edebiyat Fakültesine merbut (6 sabit kürsü)

- 1 — Metafizik ve Din felsefesi
- 2 — Kur'an tarih ve tefsiri
- 3 — İslâm dini ve hukuku tarihi
- 4 — Arapça
- 5 — Acemce
- 6 — Hadis

Tatbik sahasına girildiği takdirde tekrar tetkiki icap eden bu takdir ve taksime göre, takriben mevcut doksan profesör yerine cem'an altmış profesör kalmış olacaktır.

9 — Tıp Fakültesinin nakli:

Tıp Fakültesinin esasında ve temelinde mevcut olan bir noksandan muztarip ve murazarrır bulunduğunu söylemiştim. İstanbul hastane ve kliniklerinden Boğaziçi ile ayrılmış bulunmaktadır. Ve geçen sene 145,500 liraya mal olduğu halde, fakültenin Haydarpaşadaki hastanesi bu mahrumiyeti kat'iyen telâfi edemiyor.

Buna ikisi ortası bir çare teklif edilmişti. Tıp talebesinin ilk iki senelik tahsillerini Haydarpaşada yapmaları ve 100 yatağa tenzil edilmiş bir hastanenin bu müptedilere kifayet edeceği düşünülmüş, son üç senelik klinik tahsili için de İstanbul hastanelerine gelmeleri tasavvur edilmişti.

Uzun mülâhazalardan ve muhtelif içtihatlardaki mütehasıslarla müteaddit müzakerelerden sonra, cezrî bir karar ittihazına cesaret ederek Tıp Fakültesini tamamen İstanbula nakletmek icap ettiği kanaatine vardım. 100 yataklık bir hastane yine o kadar pahalıya mal olacaktır ki, kısmen icra edilecek nakil keyfiyeti yine her sene büyük bir masrafı icap edecektir. Fakat eğer bu 145,500 liranın heyeti mecmuası tasarruf edilirse, fakültenin hüsnü suretle çalışabilmesi için lâzım bulunan bütün masarifi seneviyenin karşılığı elde bulunmuş olur.

Bizatihi nakil keyfiyetinin pahalıya mal olacağı şüphesizdir. Masarifi muktaziyenin bir kısmını Evkafa, hattâ kendisine bu suretle meccanî doktorlar temin edecek olan vilâyete tahmil eylemek acaba mümkün olmaz mı diye düşünüyorum. Zannediyorum ki darülfünuna Mısırlı bir prenses tarafından mühim bir miktara balığ, lâkin Kahire mahkemelerinde hali ihtilâfta kalan bir teberru vukubulmuştur. Davanın ne halde bulunduğunu bilmiyorum. Lâkin eğer bu hibe keyfiyetini akim bırakmamak mümkünse, bir miktarı nakil masarifine tahsis edilebilir.

Fazla olarak, Haydarpaşadaki vâsi mebani başka devair tarafından da alınabilir. Son günlerde, gazeteler Üsküdar Belediyesinin ikinci bir hastane inşasını düşünmekte olduğunu yazıyorlardı. İşte Haydarpaşada hastane olmağa müheyya bir bina bulunmaktadır. Buarda bir lise de tesis edilebilir. Mevki gayet sıhîhdir.

Fen Fakültesinde görülen dersler ve Dişçi ve Eczacı mektepleri talebesile beraber yapılacak bazı tedrisat hasebile, fakülte İstanbulda darülfünuna uzak olmıyan bir yere getirilmelidir. Kendisi için klinik ve poliklinik vazifesi görecek olan hastanelerde tramvay hatlarıyla merbut bulunmalıdır. Darülfününun arkasında bulunan binalara işaret etmiştim. Bu binalar muvafık olacak ve fakülteye Haydarpaşadakinden çok az bina icap edeceği için belegan mabelâğ kifayet edecektir.

Bayezitte fakültenin idarî teşkilâtı, kütüphanesi, ders odaları ve hıfzı-sıhha, fizyoloji klinikleri gibi müstekillen çalışan klinikleri bulunacaktır. Haseki, Cerrahpaşa, Gureba, Şişli hastanelerile Bakırköy kliniğinde fakültenin klinik ve poliklinikleri tesis edilecektir.

Bu hastanelerin şimdiki müdürleri tabîi tekmil mes'uliyeti idariyeyi muhafaza edeceklerdir. Yalnız her hastane, ihtiyaçlarına göre miktarı tesbit edilmek üzere 40, 50 yahut 80 yataklık bir servis verecek, bu servisin tıbbî mes'uliyeti de tedrisatı için bu servisten istifade edecek olan profesöre ait bulunacaktır. İdarî noktaî nazardan, hastane müdürü profesöre, klinik şeflerine, asistanlara, enternlere ve talebeye her türlü mülâhazat ve tavsiyeler serdine salâhiyettardır. Tababet noktasından profesör, hastanede ikamet edecek olan klinik şefi ve asistanları vasıtasile hastabakıcı heyeti ve hastalar üzerinde mutlak bir salâhiyet sahibidir.

Kliniklerinden istifade edilen her hastanede, talebe için lâzım olan lâboratuvarlar ihzar edilecektir. Müstesna ahval hariç olmak üzere bazı saatler talebeye tahsis olunmak suretile, röntgenler için mesele kolayca kabili haldir.

Bu şekli mesai tesbit edildikten sonra filân sabah falan hastanede ve filân sabah falan hastanede bulunmak üzere talebeler muhtelif klinik ve po-

likliniklere gideceklerdir. O hastanelerde lâboratuarlarda çalışacak ve mütebaki tedrisatı Bayezitte göreceklerdir. Stajiyerler hastanelerde beytutet eyliyeceklerdir.

Tahsilleri müddetince pek az doğum vak'asında bulunacakları yerde (bir profesör doktorasından evvel tek bir doğumda bile bulunmadığını söyledi), talebeler bu vak'alardan 100 tane 150 tane görecekler, ve bir kısmında çocuğu bizzat doğurtacaklardır. Tıbbın ve cerrahinin her kısmında da nisbet aynı olacaktır. O zaman hocalar hakikî birer klinisyen olmak zevkını tadacaklardır. Her ders bir yataktan öbür yatağın başına geçerek, hastaların başucunda, lâboratuvarların, radyolojinin, ameliyat odasının, fethimeyyitin temin ettikleri mütemadi deliller ve ispatlarla yapılacaktır.

Hastaların miktarı kâfide olması ve bir büyük şehrin arzettiği bütün hastalık nümunelerini talebelerin görmeleri keyfiyeti, talebelerin hazırlanışlarını bir değil on kere ıslah edecektir.

Bir taraftan profesörlerden ve diğer taraftan hastane müdürlerinden mürekkep beş altı kişilik bir mütehasıslar komisyonu, bu mesai iştirakinin teferruatını hazırlamalıdır. Hastanelerin erkânı tıbbiyesi meyanında bazı profesörler ve şimdiki profesörlere klinik şefliği yahut asistanlık etmiş müteaddit hekimler bulunması sayesinde keyfiyet çok kolay olacaktır. Hastanelerin erkânı idariye ve tıbbiyesi bu çok hayırlı işe yardım ve hizmet etmeği dileyip istediklerine beni temin ettiler.

Bu zevattan biri bana şuhut muvacehesinde «Tıp Fakültesinin nakledilmekle yeniden hayat bulacağını» söyledi. Onun gibi bende bu işin Türk tababetinin istikbali noktasından tamamilen hayatî bir mesele olduğuna kail bulunuyorum.

10 — Mülkiye mektebinin nakli ve icap edecek tahavvülât:

Mülkiye mektebini Beyazıda takrip etmek suretile birçok derslerin birleştirilmesi ve bunlara badema Hukuk, Mülkiye ve Âlî Ticaret Mektebi talebelerinin müştereken devam eylemeleri temin olunacaktır.

Mülkiye mektebinin ilgası icap ettiğine kail değilim. Talebesinin müsabaka ile temini gibi bir mümtaziyete malik bulunmaktadır ve Türkiye idaresi ona birçok iyi erkânı memurin medyundur. Hüsnü suretle devam eden birşeyi değiştirmemek lâzımdır. Müsabaka usulü, leylî şekil ve bazı tedrisatı mahsusa idame ve muhafaza olunduktan sonra, Mülkiye mektebi Hukuk Fakültesinin idarî bir şubesini teşkil etmek üzere gerikalan kısımlar hukukla birleştirilmelidir.

11 — Fakültelere müteallik bazı hususî meseleler:

Prensiplere taallûk etmemek ve darülfünunun teşkilâtı umumiyesine icrayı tesir eylememekle beraber, onun salim bir şekilde icrayı faaliyet eylemesinde amelî bir ehemmiyeti bulunur. Birtakım teklifler zirde cem ve tasnif edilmiştir.

A — TIP

Derslerin sırası — P. C. N. den sonraki ilk sene talebesi için klinikler mevcut bulunduğunu bazı hocalar bana söylediler. Halbuki, meselâ kalbin darebanını anlamak yahut bir iltihap hakkında hüküm vermek için icap eden teşrih ve fizioloji malûmatına bu talebeler sahip bulunmadıklarına göre, mezkûr sene içinde bu kliniklerin bir faidesi olamaz.

Buna mukabil, tahsilin son devrelerine nazârî dersler bırakmamalıdır. Bu son devreye bu bahisler malûm olarak girilmelidir. Zira artık bu devre tatbikat devre ve sahasıdır.

Kütüpane — Yeni yerine taşınan fakültede, asarı esasiyeye, mecmualara malik ve tamamile yeni bir kütüpanenin tesisine hususî surette ihtimam edilmelidir.

İhzarat — Başlıca lâboratuvarlarda serileri tecdit etmek, ve müstahzaratın daima taze olmalarına, doğru etiketler taşımalarına, usul dairesinde tasnif edilmiş bulunmalarına ve sık sık istimal edilmelerine itina etmek icap eder.

Dişçi mektebinin ilhakı — Tıp Fakültesine raptedilerek (P. C. N.) ile tababeti umumiyenin bütün tedrisat ve lâboratuvarları için onunla birleşen Dişçi mektebi, dişçi yetiştirmeğe müteallik bütün fennî ve meslekî istihzaratına müteallik teşkilâtını muhafaza edecektir.

İdarî noktai nazardan, mektebin reisi Tıp Fakültesinin reisi olacak, mektep hocalarının içtimasına o riyyaset edecektir. Rabıtaı daha fazla takviye için, Dişçi mektebinin tabip olan hocaları fakültenin Profesörler Meclisi içtimasına tabîî bir surette iştirak eyleyeceklerdir. Fakültenin diğer hocalarındaki hukuka bitemamiha sahip olacaklar, fakat darülfünun divanına ancak profesör oldukları takdirde hakkı intihabı haiz bulunacaklardır.

Müstakbel doktorlar için olduğu gibi bir P. C. N. sınıfının kabulü lâzımdır. İkinci senede, başlıca saatler tıp talebesile müşterek olacaktır. Sonra da, bilhassa dişçilik mesaisi ve protez için iki sene amelî surette ve klinikte çalışmak muktazıdır. *Bu vaziyet dişçilik tahsilini 4 seneye iblâğ etmektedir.* Bu meslek pek kârlı olduğu için, umumiyetle revakki ettiğim müddeti tahsil temdidî keyfiyetine tahammülü vardır.

B — HUKUK

Bu bahiste, daha evvel de temas etmiş olduğum bir temenniye beyan ve izhardan başka bir diyeceğim yoktur. «Meselelerde usul» denilen şeyin Hukuk Fakültesinde daha tamim ve tatbik edilen bir mahiyet almasını istiyorum. Barodaki işlerde, mecmualarda, mahkeme kararlarında ve an'anatında talebelere mülâhaza, kanunları, hukuk kitaplarını tetkik, hükümleri biribirle mukayese için mükemmel bir fırsat veren az çok müdil pek çok mesele ve vaziyet bulunabilir.

Esasen bu usul seminerlerde tatbik edilmektedir. Tekrar ediyorum ki bunu umumîleştirmek lâzımdır.

C — FEN

Fen Fakültesi gençtir. Henüz merkezî bir biyoloji tedrisatına malik olmamasından korkuyorum. Bu keyfiyet bir kürsü ihdasını icap ettirir mi? Buna karar vermeden evvel, zooloji, nebatat, kimya, fizik ve fizyoloji hocaları arasında kâfi bir vahdet teessüsü temin ettirilebilir. Bütün bu hocaların bu muhtelif dersleri verdikleri esnada kendi derslerine müteallik mühim biyolojik hadisat ve tezahürat üzerinde ısrar etmeleri suretile, biyolojik bir zihniyet temin ve tamim edilecektir. Bir fen ve ilim havası, ancak fenler arasında bu nevi temas ve münasebetleri tesis suretile halk olunabilir.

Tabii Coğrafya — Edebiyat Fakültesinin tabii coğrafyadan mahrum edilebileceğini tekrar ederim. Herşeyi cemetmek kabil değildir. Bir edebiyat fakültesinin vazifesi *Humanisme*'i inkişaf ettirmektir. (D harfli fasla müracaat.) Tabii coğrafya gibi ulûmu tabiiyeye mensup bir ilim buna pek uzaktan yardım eder. Muhteviyatı ve usulleri itibarile, bu ilmin jeoloji ve mücavir ulûm ile ise bilâkis pek sıkı mukarenetleri vardır.

Antropoloji — Tıp Fakültesinde mütevazi bir antropoloji tedrisatı mevcuttur. Bu tedrisatın inkişafa mazhar kılınması mümkündür. İnsanın tarihine, bugünkü morfoloji, veraset, intişar, ırk meselelerine vukuf, ilmi müstehasat ile iştigal eden ve mühim bir kısmı mürebbi ve muallim olacak olan ulûmu tabiiye talebesi için mühim bir şeydir.

Fen fakültesinde bir antropoloji kürsüsü Fen Fakültesi talebesinden gayri Yüksek Muallim Mektebi talebesini, Edebiyat Fakültesi ile Tıp Fakültesinin (müstakbel askerî doktor, mektep doktoru ve hıfzıssıhha doktoru gibi) bazı talebesini cezp ve celp eyliyecektir.

Rasathane — Astronomi talebesi Kandilli sırtlarında bulunan rasathane den istifade etmelidirler. Malûmatı hazıraları tamamile nazarîdir ve bana gayrikâfi görünmüştür.

Zooloji istasyonu — Teknelere ve vapurlara malik bulunan ve zooloji tedrisatı için mühim bir merkez olması icap eden bu istasyon hakkında da rasathane münasebetile serdeylediğim mütaleayı tekrar edeceğim. Talebe burada bütün gün kalmalarını icap ettiren stajlar yapacak, zihayat hakikati, deniz hayvanatını tetkik edeceklerdir. Kendilerini ilmî taharriyata alıştıracak olan şey bu tarzda harekettir.

Elektro Mekanik Enstitüsü — Elektro Mekanik Enstitüsüne mühendis mektebinde mevcut bulunmayan bir hususî şube sıfat ve mahiyetinin tanınması için Maarif ve Nafia Vekâletleri arasında bir itilâf husulünü tavsiye ediyorum. Biribirlerine rekabet etmeyen fakat biribirlerini ikmal eyliyen bu enstitü ile mühendis mektebinin şahadetnameleri, bir mevkii resmiye namzet oldukları zaman hâmillerini tamamilen müsavî bir mevkîe koymalıdır.

Eczacı Mektebi — Fen Fakültesine raptedilecek olan eczacı mektebi, tamamilen meslekî olanlar müstesna bütün fakülte tedrisatından istifade edecektir. P. C. N. ile idare rejimi hakkında alınacak ahkâm, dışı mektebinin aynıdır. Fen Fakültesi reisi mektep hocalarının meclisine riyaset eder. Tahsil müddetini temdit icap etmez.

Lâboratuarlarda çift aletler — Bilhassa lâboratuarlar biribirlerine yakinken pahalı ve nadiren kullanılır aletler satın almaktan içtinap etmelidir. Aynı katta iki (Polarimetr) ve (saşarimetr) aletleri gördüm ki bu bir lükstür. Fakülte bu tarzda iştirakları bir merkezden geçirmeği talep edebilir.

Kütüpane — Kitaplar gayetle dağınıktır. Belki yakındaki darülfünün kütüpanesi binasının dahilinde bir fen fakültesi kütüpaneî merkezisi vücade getirmelidir. Mesai ruşmerre kütüpanelerine gelince, bunları ve bilhassa kimyadakini pek ziyade mahrum oldukları lüzumlu kitaplar ve mecmualarla zenginleştirmelidir.

D — EDEBİYAT

Darülfünün kültürü için edebiyatın rolü fennin rolü kadar mühimdir. Tarih dahil olduğu halde edebiyat tedrisatı vaktile fennin aksî ve zıddı bir tahsil addolunurdu. Bugün manevî ilimler (*sciences morales*) gittikçe taazzuv eylemekte ve muasır *humanisme*'e sağlam bir temel temin eylemektedir. Ulûmu riyaziye ve tabiiyenin bilhassa «hendesî bir zihniyet», *humaniste* ulûmun ise bir «incelik zihniyeti» vücade getirdikleri muhakkaktır. Lâkin bu iki temayül ve teveccüh hayatta alekser görülen iki nevi mizaca tevafuk eder ve bunların her biri muayyen bir veçheyi istihdaf eyler. Cemiyetin heyeti mecmuası metin tabiatçılarla ince tefekkür ve tahlil adamlarına muhtaçtır.

Binaenaleyh Edebiyat Fakültesi kendi sahasını teşkil eden darülfünun me-saisine vakfı mevcudiyet eylemelidir: mazide ve halde derunî insanın tetkiki onun ifade ve fiil vasıtaları, eserleri; işte Edebiyat Fakültesine uyan saha budur. Bir kelime ile söyleyelim ki, Edebiyat Fakültesi heyeti içtimaiyeye kültür ismile ifade olunan sığata yüksek bir derecede malik kimseler verir. Kimyagerler yahut doktorlar değil fakat doğru düşünür, en küçük ferî'leri sezer ve sezdirir, derin, güzel san'atleri duyar, zevkî ince ve taakup ve tesel-sülü insaniyetin manevî tekâmülünü teşkil eden hassasiyet ve muhakeme şekillerini öteki âlimlerden ziyade yenileştiren adamlar getirir.

Mahiyetini tarif hakkında ısrar edişim ise şu mülâhazamı muhik gös-termek içindir: *Humaniste*'lik noktasından nüfuzunu tamamen temin ve tatbik edebilmek için İstanbul Edebiyat Fakültesi henüz mevcut olmayan bazı derslerle teşhiz edilmelidir.

Umumî bir lisanîyat kürsüsü bana elzem görünüyor. Fakültede şark ve garp edebiyatları okunuyor, çok tarih okunuyor, ve bu okunuş metinler üzerinde münakaşalı kıraatleri farzettirir, fakat lisan hadisesinin ne olduğu hakkında, onun büyük kısımları, lisanın hayatı, psikoloji ve sosyo-loji ile münasebatı hakkında talebenin hiçbir fikirleri yoktur. Yani, demek oluyor ki, hayatı dahiliyemizin en mühim sahalarından birine henüz vukuf peyda etmemişlerdir. Umumî lisanîyat görmeden muhtelif lisanlarda filo-lojinin daha hususî meseleleriyle meşgul olmak nasıl mümkün olabilir? Lisanîyat büyük bir muasır fendir. Edebiyata müteveccih dîmağlar üzerinde gayrikabili münakaşa bir kıymeti terbiyeviyesi vardır. Müstakbel lisan ho-calarını ihzara cidden yardım eder. Böyle bir kürsü ile fakülte yeniden canla-nacaktır. Bir taraftan hududunu genişletip şaşırtan tabii coğrafyayı çıkarmak ve mahiyetini teksif edecek olan lisanîyatı vermek pek isabetli bir hareket olacaktır.

Filoloji elyevm kâfi derecede tedris edilmemektedir. Bir fransız ve kabil olursa bir alman lektörle filolojik tedrisatın inkişaf edeceğini ümit etmelidir. Bu, bir zarurettir. Programda mevcut her lisan bütün hayatile tetkik ve talim olunmalıdır. Onun menşeleri, dikkatle okunması icap eden en eski metinleri, zamanımıza kadar eşkâli tarihiyeleri, ve hattâ lehçe şekilleri, bunların hepsi mühimdir. Filoloji tederrüsü hem fonetikten, hem eski yazı-lardan, hem tarihi hem mukayeseli sarftan, hem metinler şerhinden istifade eder ve hakikî bir edebî kültür için elzem bir kül teşkil eyler.

Bundan sonra her edebiyatın tedrisi *metinlerin izahına* istinat eyliyecek tir. Eğer talebe bu muharrîre ait hiçbir şey okumamışlarsa, bir muharrirden bahsetmek ve onun hakkında hüküm vermek darülfünun şiarına uygun de-gildir. İlk önce bu muharririn tipik bir yazısını tahlil etmeli, fikir, hassasiyet,

teşbihat ve lisan gibi bütün anasını birer birer tetkik etmeli, bu muharriri bundan evvel tetkik edilmiş olanlarla mukayese eylemelidir. O zaman ders bir mana alır ve dinliyenler üzerinde tesirlerini ve aksülâmelerini gösterir.

Fakülte, tabîî şark san'atı ile garp san'atını ve arkeolojiyi ihtiva edecek bir *san'at tarihi* dersine de muhtaçtır. Bu dersin bir profesöre tevdiî şart değildir. Projeksiyonlarla ve eserlerin kopyaları ile pek çok resimler teşhir eden bir ders saati, sonra her hafta yahut her on beş günde bir bir arkeoloji tenezzühü kâfidir. Bu ders bilhassa garp sahasında edebiyat tarihleriyle temas ve irtibat halinde bulunacaktır. Müteaddit tarih kürsülerinin toplanması benim için şayanı arzu görülmektedir. Aynı profesörün tarihi kadimle muasır tarih hakkında mütehassıs olamayacağı aşîkârdır. Fakat ezminei cedide tarihi profesöründen muasır zaman tarihini tedris etmesi ve eski Yunan ve Roma tarihi profesöründen de ezminei kadimeî şarkıyeyi bilmesi talep edilebilir.

Devrelere taksimden ziyade fakültenin mesaiyi madde ve mevzu itibarile ayırmasını isterdim. Bu sözle şunu kasdediyorum ki, tarihi kadîm, talebeler için kitabeler üzerinde mesaiyi (abideler yahut «heyeti talimiyelerin» vücade getirdikleri albümler üzerinde) ve eğer kabil olursa hafriyatı icap ettirir. Kurunu vüsta tarihi birtakım eski fermanların suretlerini okumağa talebeyi sevk etmelidir. Ezminei cedide tarihi de menabi hakkında muhaberelede, hâtrılarda, diplomasi vesaikında taharriyat icrasını istilzam etmelidir. Tarih talebesinin evrak ve vesaikten istifade etmesi pek mühimdir. Hattâ, ilk zamanlar yaptığı tarih sırası ile paket haline koymak üzere karma karışık kâğıtları tanzimden ibaret olsa bile, bu yine lüzumlu ve istifadeli bir sâydır. Bilâhare, taşrada tarih hocası olan bu talebe, belki bulunduğu şehirdeki evrak içinde keşifler yapacaktır.

Türkiyat Enstitüsünün bana bu zihniyete muvafık şekilde çalışıyor göründüğünü beyan etmekle mükellefim. Talebeyi orijinal tetkiklere götürüyor. Birçok neşriyatta bulunuyor. Kendisini bundan dolayı tebrik lâzımdır.

Fakülte dahilinde bir enstitüye malik olan pedagoji tedrisatı sahasında Yüksek Muallim mektebindeki pedagoji tedrisatı ile temas ve tesanüt görülmeliğini de hatırlatalım. Bu vaziyet böyle devam etmemelidir. Bu noktada sıkı bir tesanüt mevcut olmalıdır. Fakültede yapılan daha ziyade tarihî ve içtimâî pedagoji ile yüksek muallimde yapılan daha ziyade psikolojik ve talimî pedagoji birbirlerini ikmal eder ve birbirleriyle alâkadar olmak mecburiyetindedir. Bundan başka, psikoloji kürsüsü her ikisi ile iştiraki mesaide bulunmalıdır. Pedagoji Enstitüsünün mesai programını tekrar tetkik ve tanzim lâzımdır.

Diğer taraftan, fakültede temsil edilmekte bulunan sosyolojinin daha takviyesi kabildir. Şimdiki halde bu nokta üzerinde ısrar etmemekle beraber, az çok yakın bir atide fakültede bir ulûmu içtimaiye ve iktisadiye şubesi tesisi icap edeceği ve bu şubenin muvaffakiyeti takdirinde yeni bir fakülte olacağı keyfiyetini hatırlatırım.

Böyle bir şubeyi terkip edecek maddeler, (istatistik, anket, beynelmilel malûmat membaları) gibi kendine mahsus metotları muhtevi genç ilimlerdir ve yeni Türkiye bu nevi taharriyatla meşgul bir darülfünun heyeti mesaisinden uzun zaman müstağni ve mahrum olamaz.

Zirde, hem edebiyat hem ilâhiyat fakültelerini alâkadar eden bir teklif teşrih edilmektedir.

F — İLÂHİYAT

Eğer birtakım icabatı âliye sebebile İlâhiyat Fakültesini muhafaza arzu edilmekte ise, bu vaziyet karşısında bir mütalea serdine kalkışmıyacağım tabiidir. Diyaneti islâmiye hakkında duyduğum hürmete rağmen meseleyi dışardan muhakeme ediyorum ve bu hususta kendimi salâhiyetli görmüyorum.

Fakat eğer bu fakülteyi herhangi bir fakülte imiş gibi tetkik ve mütalea caizse, vaziyeti hazıranın idame edilemeyeceği muhakkaktır. 13 müderrisi ve 3 talebesi var.

Bu fakülte *ulûmu diniye şubesi* yahut *diyanet ve felsefei islâmiye tarihi şubesi* namları altında edebiyata da raptedilebilir.

Her halde şimdiki şekillerile bürolar, idare kadroları ve heyeti talimiye pek pahalıya mal olmaktadır. Bundan başka, bu kadar hayattan ve istikbal-den mahrum şerait içinde tedrisatta bulunmak cesareti kıran bir şeydir.

12 — Talebelerin hayatı:

Bir darülfünunda tedrisat herşey demek değildir. Hakikî bir mümtaziyeti ruhiyeye erişmek için şart olan terbiyevî nüfuzlar içinde geçirecekleri temiz ve yüksek bir muhiti talebelere takdim ve temin edebilmeğe, darülfünunlar gittikçe daha fazla ihtimam eylemekte, fikren ve irfanen mümtaz bir tabakayı bu suretle yetiştirmektedirler.

İstanbulda talebe cemiyetleri mevcut olduğunu, sporun talebelerin meçhulü olmadığını, Haydarpaşadaki fakültede de olduğu gibi Bayezitte kendilerine ucuz yemekler ihzar edildiğini ve nihayet bazı fakir talebelere ekalliyet mekteplerinde ve idarelerde aylıklı hizmetler bulunduğunu gördük.

Şayanı takdir olan bu temayülü şimdi inkişaf ettirmek lâzımdır.

Bu hususta bazı teklifler serdedeceğim. Bazı noktalarda esasen düşünülmüş cihetleri teklif edersem özür dilerim. İstanbuldaki darülfünün talebelerinin tarzı hayatlarını bütün tafsilâtı ile bu kadar kısa bir zamanda bilmeğe imkân bulmadım.

A — Teşkilâtı maddiye — Fakülte kitabetlerinin yardımile darülfünün kitabeti *talebeler için münasip ikametgâh ve pansiyonları* bulur ve talebelere bunların listesini verir.

Kışın darülfünün binalarında ucuz öğle yemekleri ihzar edilecektir.

Kitabet, talebelerin istifade edebilecekleri iş tekliflerini cem edebilir ve onların müracaatlerini teshil eder. Bunlar: umumî veya hususî dersler, idarî mesai, tercüme, muhasebe, muhaberatı ticariye, ecnebi âlimleri için nadir nüshaların istinsahı gibi kütüpane mesaisi, gazetecilik, kitapçılık ve matbaacılık mesaisi, Almanyada mevcut olduğu gibi turistlere rehberlik gibi hizmetler olabilir.

Kitabet *meccani bir tarzda* tedavi edilebilecekleri klinik ve polikliniklerin bir listesini talebelere verir.

Bir *kooperatif* talebelerin kitap, kâğıt, tuvalet eşyası ve saire gibi ihtiyacatını temin eder.

Fen Fakültesinde olduğu gibi talebelere tahsis edilecek bir salon kendilerine birçok hizmetler ifa edebilir: cemiyetler, hergün bir tanesi toplanmak üzere orada içtima eder. Orada her zaman mektup yazmak için zarf kâğıt, bazı gazete ve mecmualar bulunur. Darülfünün bayrağı camlı bir dolap içinde orada durur.

Darülfünunda spor hayatını inkişaf ettirmek için onu tanzim eylemelidir. Amerika veya Avrupada, aynı zamanda sporcu olan ve mütevazı bir ücret mukabilinde Türkiyeye gelerek bir taraftan arkeoloji, san'at, tarih, antropoloji taharriyatı gibi şahsî tetkikatile iştigal ederken bir taraftan da basketbol, futbol, tenis ve kürekçilik takımları teşkil edecek ve çalıştıracak bir genç âlim bulmak mümkündür. İyi tanzim edilmiş bir spor kadar hiçbir şey tesanüt zihniyetine hizmet edemez.

Gidilen yerlerde profesörlerin kısa konferanslarile her sene birtakım tenezzühler icrası da bu meyanda yapılacak şeylerdendir.

B — Eski talebe cemiyetleri — Mühim mevkiiler işgal eden zevatın yardımlarile İstanbul darülfününun eski talebelerine mahsus bir cemiyet teşkil etmeli ve bu cemiyet memleketin her tarafına yayılmış pek çok kimse cem edebilmelidir. Cemiyet âzası, bilhassa darülfünün mükâfatları ihdasına hizmet edecek olan küçük bir taahhüdü senevide bulunacaklardır. Temas ve

irtibatı muhafaza etmek ve darülfünunun hatırasını taziz etmek emelile, her üç senede bir içtima yapılacak ve bu içtimalardan biri İstanbulda diğeri de münavebe ile bir vilâyet merkezinde vukubulacaktır.

C — Emine takdimi ve altın kitap — Her sene başında ve tedrisata mübaşeretten azamî bir ay evvel darülfünun talebesi emine takdim edilir. Bu, kısa bir merasimdir. Etrafında reislerle profesörler bulunan eminin kısa birkaç sözünden sonra her yeni talebe darülfünunun altın kitabına vaz'ı imza eder ve eminin elini sıkmak şerefine mazhar olur.

D — Darülfünun mükâfatları — Bir sene evvelinden müsabakaya konacak mevzular hakkında talebece ihzar edilmiş eserleri taltif için resmî bir kararlar yahut ta (tanzim edilecek bir nizamnamei mahsusaya tevfikân darülfünunla Vekâletin tasviplerine arz edilecek) eşhası hususiye tarafından mükâfatlar ihdas edilmelidir. Bir juri heyeti teslim edilen eserleri tetkik ve mükâfatları ita eder.

F — Darülfünun günü — Mayıs ayının evailinde mükâfatların tevzii umumî bir içtimada vukua gelir. Muhtelif juri âzaları raporlarını okurlar. Emin mükâfatları tevzi eder. Bir konferans yahut musiki içtimai ikmal eyler. Bu merasimden akşama kadarki zaman açık havada yapılacak spor harekâtı gibi sade bir eğlenceye yahut fakültelerin icra edecekleri tenezzühlere tahsis olunur.

Bu tekliflerin gayesi kolayca anlaşılabilir. Talebenin darülfünunu kendi evi ve fikrî vatani gibi telâkki etmesi ve sevmesi lâzımdır. Bazı memleketlerde içinde tahsil edilmiş olan darülfünundan bahsederken kullanılan lâtince *Alma Mater*, tatlı anne tabiri burada da nasıl hisler vücude gelmesini arzu ettiğimi gösterir. Bu hususta Mülkiye mektebi ile Galatasaray darülfünundan fazla merbutiyet ilham etmeğe muktedir olmuş görünüyorlar. Darülfünunun eski talebesi onun hakkında muhabbet ve minnetli bir his muhafaza etmelidirler. Bunun tahtı temine alınmış birşey olduğunu söylemeğe cesaret edemem.

G — Tahsil müddeti — Sömestrler meselesini burada derin bir şekilde mevzuubahs edemem. Maamafih talebelerin senede ancak altı ay bir hafta çalıştıklarını tasrih etmek lâzımdır. Bu keyfiyet, kendilerini daha fazla çalıştırmak için bir müşevvik hizmeti gören bir mahiyeti haiz değildir. Sömestrlerin kış sömestri 1 teşrinievvelinden 31 kânunusaniye, ve yaz sömestri 15 şubattan 31 mayısa kadar imtidat eylemek üzere tesbitleri teklif edildi. Bu sahada hiç olmazsa bu kadarlık bir terakkiyi tavsiye lüzumuna kailim.

13 — Darülfünunun hariçteki tesir ve hizmetleri:

Bir darülfünunun yenileşmesi kâfi değildir. Bu yenileşmesinin imkânın azamî derecesinde de geniş bir muhit için müfit olması lâzımdır. Daha canlı, sinesinde bulunduğu muhitin hakikatlerine daha yakın bir darülfünun, bütün memleket için bir irfan merkezi olmalıdır.

A — Bu noktai nazardan, darülfünuna *daha vâsi bir faaliyet sahası veren* müşterek seciyesini teşkil eden muhtelif teklifler görülecektir. *Kıymetli muhabbetler temin ederek darülfünun bu suretle nüfuzunu çoğaltacaktır.*

B — Orta tedrisat hocaları için tekemmül dersleri: bu tarz dersler Türkiyede verilmiş bulunuyor. Bunları muntazam bir teşkilâta tevfikan vermek daha muvafık olur. Islahat devresi esnasında, bir kısım lise hocalarını yeni usullerden haberdar kılmak için bu bir yol ve çare olacaktır. İleride hepsi için tedrisatlarını tenmiye etmek ve mükemmelleştirmek hususunda bir fırsat teşkil edecektir.

Orta mekteplerin gerek fen ve gerek edebiyat hocaları, grup halinde olarak İstanbul Darülfünununda ve kabilse bu hususa tatil zamanlarını tahsis ederek toplanacak, darülfünun heyeti talimiyesinin (profesör, muallim ve muallim muavinlerinin) idaresi altında seminer ve lâboratuarlarda çalışacaklardır. Aynı grupu her beş yahut altı senede bir tekrar getirecek olan bir devir nisbeti tertip edilebilir. *Bir haftalık tedrisat bu tarzda bir malûmat toplama ameliyesine kifayet eder. Mesele yeni yazılmış eserler hakkında malûmat edinmek, yeni taharri ve tedris usullerini tatbik etmek, lise sınıflarında bazı tatbik derslerinde hazır bulunmaktır.* (Eğer içtima tatil devresinde vukuageliyorsa, bu tecrübe için derse gelmeğe muvafakat edecek küçük bir talebe grubu davet edilir.) Orta tedrisat müdür ve müfettişleri usullerini irae eder ve amelî konferanslar yaparlar. İhtisas sahalarında bilhassa muvaffak olan yahut müfit bir usul başarmış bulunan hocalar, bu hususta izahat ve teşrihat icrasına da davet edilirler.

Seyahat mesarifi iştirak edenlere verilmelidir. Kendilerine bir de ikaamet tazminatı ita olunur.

14 — Umumî darülfünun dersleri:

Her kış, darülfünun hocaları ve hattâ Türk veya ecnebi âlimleri, talebeye ve ahaliye hayatın her sahasındaki yeni hadiseler hakkında cem'an on iki kadar mevzuu teşrih ile tavzif kılınacaklardır. Meccanî olan ve bir çok projeksiyonlarla, resimlerle, grafiklerle, bütün irae ve teşhir vesaiti ile teşhiz edilen bu konferansların gayesi, halk kütlesini yeni terakkilerden haberdar

tutmaktadır. Gazetecilere bu içtimalarda bir mevki tahsis edilir, ve her konferans tafsilâtına gazetede azamî bir yer tahsis etmeleri yevmî matbuattan istenir.

Bu derslerin ihzarı, umumî kâtipliğin muavenetile emanet makamına aittir.

15 — Tatil dersleri, arkeoloji tenezzühleri, kongreler:

İtalya, Yunanistan, Mısır, münevverlerden mürekkep seyahat cevelânlarını muvaffakiyetle temin etmektedirler. Fikrimce buna Türkiye de aynı derecede muvaffak olabilir. (Pak) yortuları esnasında ve yazın, şimendifer ve vapur kumpanyalarının büroları vasıtasile ecnebi turistlerinin ziyaretlerini temin etmek mümkündür. Bu tûristler memlekette iki üç hafta kalmak üzere getirilirler ve arkeoloji, tarih ve san'at tenezzühleri icra ederek bu mevzular hakkında darülfünün hocaları tarafından yapılacak konferansları dinlerler. Bazan bu ihzarî konferanslar vapurda gelirken verilir.

Bazan Almanyada, bazan İngilterede, Fransada, İsviçrede ve ilâh. yapılacak iyi bir reklâm sayesinde, kânunuevvelden mukaddem üç yüz yahut dört yüz kayıt temin olunur ki, bu da, seyyahlar için cazip şerait dahilinde vapur isticar edilmesini temin eder.

Türkiyeye fennî ve ilmî kongreleri celbetmek te muvafık olur ve bunun yapıldığını biliyorum. Bütün bu haller sade darülfünün talebesi arasında faydeli rabitalar halk etmekle kalmaz, lâkin turistlerin ziyaret etmiş oldukları memleket hakkında muhabbet halk eder. Bu tarz seyahatlere şahsan faal bir tarzda iştirak ettim ve her iki taraf için mucip olduğu menafii bilirim. Yeni Türkiyenin mesai hamlesi gelinip mahallinde takdir olunmağa lâyıktır ve balâdaki şerait dahilinde gelmiş her turistin Türkiyenin bir dostu telâkki edilebileceği muhakkaktır.

16 — Türk Darülfünunu mecmuası:

Türkiyede intişar eden ve birbirlerine pek yakın mevzularla meşgul olan mecmuaların kesretine mütehayyir kaldım. Sade her fakültenin yahut hemen her fakültenin değil, fakat birçok enstitülerin, hastanelerin, birçok profesörlerin ve birçok liselerin kendilerine mahsus mecmuaları var. Aldığım cevaplara binayi muhakeme eylesem, bu mecmuaların, geniş bir sahai intişarları yoktur. Bunlar gayet şayanı takdir olan lâkin randımanları kâfi olmayan himmetlerdir.

Bu son senelerde az çok muvakkat bir mevcudiyet temin etmiş olan mecmuaların listesi pek cesaretbahş değildir.

1890 ile 1903 tenberi intişar eden fakat eski nüfuz ve ehemmiyetlerine malik bulunmayan Serveti Fünun - Uyanış ve İçtihat istisna edilirse, alâkabahş birçok neşriyat artık mevcut bulunmamaktadır. Haftalık olan (Yeni Mecmua) ile (Büyük Mecmua) dan sonra, Maarif Vekâletine mensup olan haftalık (Hayat) mecmuası (1925—1930), Hariciye Vekâletine mensup olan aylık (Ayın Tarihi) mecmuası (1923—1931) ve Türk Ocaklarının naşiri efkârı olan (Türk Yurdu) tatili neşriyat eylemişlerdir.

Bu liste karşısında korkuya düşmemelidir. İçtihatların ve efkârı umumiyenin yeni vücut bulduğu her memlekette, devamlı mecmualar meydana çıkmadan evvel mecmualar doğar ve süratle ölürler.

Arzu edilecek bir isim verilmek üzere aylık ve her nüshası takriben 80 sahifeyi bulacak bir Türk Darülfünunu Mecmuası vücade getirmegi hükûmetin tetkik ve teshil eylemesini teklif ediyorum. Bu mecmuanın fasılları gayet iyi tesbit edilmeli, umumî kültür, fünun ve tatbikat, edebiyat, san'at, tarih, ulûmu ahlâkiye, içtimaiye ve iktisadiye, şünun ve saire kısımlarını ihtiva etmelidir. Darülfünunun mes'uliyeti tahtında olarak mahdud bazı fen ve edebiyat adamları tarafından idare edilecek olan bu mecmua, Türkiye'nin bütün münnevver tabakasına hitap edebilmelidir. Her makalenin sonunda 10 ilâ 30 sahifelik bir icmal, bu mecmuaya ecnebi kütüpanelerini abone etmek imkânını temin edecektir.

İki sınıf kari ve aboneye malik olmak üzere münavebe ile bir fen ve bir edebiyat numarası neşretmek, yahut bunları aynı zamanda lâkin ayrı ayrı neşretmek, bu suretle de herşeyi birden okumak isteyenlerle ancak ihtisasları dahilindeki şeyleri okumak isteyenleri tatmin etmek mümkündür.

17 — Millî fünun, edebiyat ve güzel san'atler akademisi:

Başka memleketlerde olduğu gibi bir *Honoris causa* doktorası ihdasını şimdilik bir tarafa bırakıyorum. Bu keyfiyet bütün fakülteler doktora unvanını verdikleri zaman nazarı dikkate alınır. Bu tarz payeler, darülfünunlar ve payeleri kazananların memleketleri arasında kıymetli rabıtalara vücade getirir. Bir *Honoris causa* doktorun mensup olduğu ilim ve fenne bahşı şeref eylemesi icap ettiği azadei beyandır. Bu san'atin kadir ve kıymetini düşürmemek lâzımdır.

Fakat Türkiye'nin teşkilâtı fikriye ve ilmiyesini ikmal için vücade getirilmesi şimdiden düşünölmek icap eden birşey, millî bir fünun, edebiyat ve Güzel San'atler Akademisidir. Bu akademi tıp; fünun; edebiyat; tarih dahil olduğu halde ulûmu hukukiye, siyasiye, içtimaiye ve iktisadiye; arkeoloji dahil olduğu halde güzel san'atler şubelerini ihtiva edecektir.

Namzetler için talep edilecek evsafın neler olduğu bir nizamnamede tesbit edilebilir. Bu evsaf gayet esaslı ve ciddî olmalı, darülfünunda esaslı bir surette çalışmış olmak, orijinal neşriyat yapmış bulunmak gibi şartlar konmalıdır.

NETİCE

Hatimesine gelmiş bulunduğumuz bütün bu raporun gayesi İstanbul Darülfünunun millî kültür ve modern ilim için yüksek bir müessese haline nasıl ifrağ edilebileceğini göstermektir.

Son bir defa tekrar ediyorum ki, meselenin merkezi, *ilimleri artık sabit olup nakli ile muvazzaif bulunulan vahdetler şeklinde değil, lâkin melekâtı dımağıyeyi vücude getirici usuller tarzında telâkki eylemektir.* Darülfünün, ilmî zihniyeti halk etmekle mükelleftir ve bunun haricinde selâmet yoktur. Bu zihniyet ise, kendilerini şahsî araştırmalar karşısında bulundurmamak suretile talebeler tarafından kuvvetli ve azimli bir gayret sarf edilmesini temin sayesinde ve munhasıran bu sayede inkişaf eder. Raporumda herşey bu şarta tâbi ve muallâktır ve bu olmadan hakikî bir darülfünün, hakikî bir faaliyeti fikriye yoktur.

Darülfünün meselesi esas itibarile Türkiye'nin fikrî, manevî, hattâ ıctimaî istikbali meselesidir. Eğer bir medeniyet ilimsiz yahut, ilmin zıddına olarak terakki ve taali edebilseydi, o zaman darülfünunu kapamak suretile bir tasarruf temin edilirdi. Fakat eğer bir medeniyet ancak ilminin terakkisi nisbetinde terakki eyleyse, o zaman şüpheye hiç mahal yoktur, ve darülfünün iyi bir medeniyet aleti olması için herşeyi yapmak lâzımdır.

Bu yüksek noktai nazar dahilinde mesele tesbit edilince, kıymet ve haysiyetini zayi etmeden darülfünün teemmülsüz münakaşatın mevzuu olmaz. Şimdiye kadar mesaimin etrafında bulduğum itilâf ve iştiraki mesainin nihayete kadar, ıslahatın semerelerinin iktitafına kadar devam etmesini temenni ederim. Eminim ki, darülfünün bütün âzası ve dostları, müşterek bir terakki mefkûresinden mülhem oldukları halde onun inkişaf ve terakkisinde hizmet edeceklerdir.

Darülfünün meselesini ona yakışan bir şekilde münakaşa etmek için, şahsan kendimin de intihap etmiş olduğum görüş zaviyesinde ahzi mevki edilmesini, yani (1950) ile (1970) arasındaki ve bugünkü talebelerin müstahsilleri ve reisleri olacakları Türkiye'nin hayalen vuzuh ile rüiyetine çalışmasını teklif ediyorum.

İstanbul, 29 Mayıs 1932

Albert Malche

Not: Raporda yer bulmamış bazı noktalardan şifahen bahsetmek emelindeyim. Bu meyanda:

1 — Mekteplere vakfedilmiş emlâk ve mebalîğ meselesinin Evkaf Umum Müdürlüğü ile müzakeresi. Bunun bir kısmının darülfünun bütçesine gelmesi kabili kabul müdür?

2 — Bazı servislerde asistan adedinin tezyidi.

3 — Tercümelerin tez ve vazife olarak artık kabul edilmemesi.

4 — Bazı mevaddı mahsusa için itinalı ve kuvvetli, müddetçe kısa dersler.

5 — Hidematı umumiye yahut hususî teşebbüslerle müşterek ilmi mesai.

6 — Muallimlere tevdi edilen dersler ve meselâ edebiyatta Türk Tarihi dersi tabîî programda kalmalı ve profesörler tarafından işgal edilen kürsülerin tenkisinden bunlar mutazarrır olmamalıdır.

7 — Fen Fakültesine merbut bir Türkiyenin jeolojik haritası servisi (öteki Balkan memleketlerinde mevcuttur).

fransızcadır veya fransaya aittir. Her ders Fransaya bir seyahat mahiyetini haiz olur.

Tabiidir ki bu usul almanca, ingilizce ilâh. için de muteber olan bir usuldür.

Fakat bu prensiplerle meşbu olarak yetişmiş yeni bir heyeti talimiyenin liselere girmesi için on yahut on beş sene beklemeye imkân yoktur. Başlıca merkezlerde ve taşrada fransızcanın (ve arzu edilirse diğer ecnebi lisanlarının) tedris usullerini talime mahsus dersler teessüs etmelidir. Sınıflarda tatbik usulü talimleriyle beraber 10 dersten mürekkep bulunan bu tedrisat, şeyyar olabilir ve binaenaleyh memleketin derslerinde bilhassa muvaffak olan bir iki mütehassısına tevdi edilebilir.

Bilâhare lise müdürleri muktedir lisan hocalarını en münasip yerlere: yeni başlıyan talebe iyi hocalara muhtaç oldukları için metoda en riayetkâr ve fonetiği en iyi olanları iptidaya ve en zarif fransızca söyleyen ve en iyi umumî kültürü olanları nihayete koyacaklardır. Bu saha için istidat ve kabiliyeti olmıyan hocaları Tarih, Coğrafya ve Felsefe gibi başka tedrisata memur etmek icap eder.

2 — Ecnebi lisanları lektörleri:

Ecnebi lektörleri sahasında darülfünunda fena bir tecrübe yapılmış olduğunu biliyorum. Bu adamlar Berliç dersleri vermişler, lâzım olan şey ise bu değildir. Fakat belki de karşılarında bulunan talebe, kendilerine daha fazla bir şey verilemeyecek bir seviyede idi.

Ne olursa olsun, bu tecrübenin yeni esaslar üzerinde tekrarı muktazdır. Bulgaristanda lektörler mevcut bulunmakta ve kendilerinden memnun kalmaktadır.

Bir darülfünün lektörünün rolü sarîh ve vazîh bir şekilde nedir? Bu alelekser genç olan bir lisansiye ve doktordur ki, kendi lisanını tedris eylemek üzere birkaç sene bir ecnebi darülfünununa gider. Kürsü sahibi bir profesörün yanında bulunur, ana dilinde kıraatler lâzımsa seri tercümeler yapar, imtihan programlarında eserleri mevzuubahs olan muharrirler hakkında malûmat ve izahat verir. Edebiyat tarihinin bir devresi yahut buna mümasîl bir mevzu hakkında profesörün inzimamı reyile kendi lisanında ders te verir.

Edebiyat Fakültesinde bir fransız ve bir alman lektörü bulunması iyi olacaktır. Bir ingilizin kezaîk müfit olacağında şüphe yoktur. Tarih, lisanîyat yahut arkeoloji hakkında bir tez ihzarı gibi sebeplerle Türkiyede bir müddet bulunmağı arzu edebilecek lektörlerin hizmeti, az bir masrafla temin olunabilir zannındayım.

Namzetlerin bir miktar türkçe de bilmeleri şayanı temennidir.

Esasen müstahdem bulunan lise profesörlerinin kullanılmaları fikri ileri sürülmüştür. Şayet bunlar filoloji ve tarihi edebiyat sahasında hakikî birer âlim iseler, evet. Lâkin, aksitakdirde, vaktile lektör istihdamından elde edilmiş fena neticeler tekerrür eder.

Müteaddit lektörlerin faideli olacaklarını söyledim. Eğer bütçede fedakârlığa muvafakat edilemezse, en mübrem ihtiyar edilmeli ve hiç olmazsa bir tane *fransızca lektörü* celp edilmelidir. Bu lektör, edebiyat fakültesinin tekmiil birinci sene talebesine haftada 1 saat umumî ders, 1 saat talebe mesaisi, 1 saat metinler kıraati dersleri vermelidir. Müteakıp senelerin daha yüksek dersler görmediği arzu edecek veya buna mecbur tutulacak talebesine de aynı dersleri yine aynı nisbet dahilinde verecektir. Bundan başka, hukuk talebeleri, hiçolmazsa ilk senede haftada 1 ders ihtisas sahalarına ait metinlere müteallik olmak, 1 ders te *fransızca* bazı mümarese ve temrinler arzedilmek üzere 2 ders göreceklerdir.

Bu suretle lektörün haftada asgarî olarak 8 saat dersi olacaktır ki, tabîî bir nisbettir. Vazifesi, talebelere metinleri zahmetsizce okuyabilmeğe kifayet edecek derecede lisan öğretmektir.

3 — Birinci sene sonunda lisan imtihanı:

Büyük bir kültür lisanında kâfi bir vukuf sahibi olmadan hakikî bir darülfünunun mesaisine girmek gayri kabildir. Binaenaleyh, bu vukufa malik bulunduklarını isbat eylemezlerse, talebelerin zamanlarını ve paralarını yüksek tahsil senelerile heba eylemelerine mâni olmalıdır.

Bulgaristanda da mevcut bulunduğu veçhile, birinci tahsil senesinin sonunda bütün fakültelerde, sınıf yahut sene sistemine tâbi olmıyanlar da dahil olduğu halde bir imtihan tesisini teklif ediyorum. Bu imtihan *fransızca* yahut *almanca* ve *ingilizce*ye ait olmak üzere o garp lisanile muharrer bir eserin metnin yazılmış olduğu lisanla icmalini de tazammun etmek suretile okunmasını icap ettirecektir. Eğer talebe azamî olan 6 notuna nisbetle 3 almazsa, ikinci bir sene için lektörün derslerine kaydolunmak şartile darülfünun derslerine devam edebilecektir. Bu sene sonunda yeni bir imtihana girecek ve ancak bu sefer 3 alabilirse darülfünunda kalacaktır.

Bu şerait biraz şedit görülebilir, fakat ben elzem telâkki eylemekteyim. Darülfünunun pencerelerini garp hayatı üzerine açmalıdır ve bunun bugün için yegâne çaresi, talebeyi büyük Avrupa medeniyetine ait bir lisana iktisabı vukuf mecburiyetinde bırakmaktır.

